

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**ПСИХОЛОГІЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ:
ЕТИЧНІ КОДЕКСИ**

Хрестоматія

Київ 2005

ББК 88п.я73
П86

Рецензенти: *О. Л. Музика*, завідувач кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, кандидат психологічних наук, доцент
М. М. Заброцький, завідувач кафедри психології та педагогіки Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, професор

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 25.05.04)

Психологічна деонтологія: етичні кодекси : Хрестоматія / Уклад. В. О. Климчук. — К. : МАУП, 2005. — 88 с. —
П86 Бібліогр.: с. 82–84.

ISBN 966-608-514-3

Хрестоматія з психологічної деонтології є першою хрестоматією такого типу. У ній представлено етичні кодекси України, Росії, Великобританії, Іспанії. Крім того, хрестоматія містить невеликий вступ до психологічної деонтології, де даються пояснення основних понять, проблем і головних аспектів функціонування етичних норм у психології.

Для студентів вищих навчальних закладів спеціальності “Медична психологія” та “Практична психологія”, психологів-практиків, психологів-дослідників та всіх, хто цікавиться психологією.

ББК 88п.я73

ISBN 966-608-514-3

© В. О. Климчук, 2005
© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2005

ВСТУП

Загальне поняття про деонтологію¹

Розвиток вчення про мораль — етику — триває впродовж усієї історії розвитку людства. В останні століття у зв'язку з диференціацією галузей знань виникла потреба у виокремленні спеціальних розділів етики. Англійський філософ Бентам (1748–1832) вперше запропонував для цього термін “деонтологія” (від “деон” — необхідність, обов'язок і “логос” — вчення). Цим поняттям позначають науку про обов'язок, моральні зобов'язання, професійну етику. Деонтологія особливо важлива у тих видах професійної діяльності, які тісно пов'язані зі складними людськими відносинами та взаємодіями. До них передусім належать медицина, психологія, педагогіка та право.

Виділення психологічної деонтології в окремий розділ є не випадковим, оскільки вона розкриває особливості зобов'язань психологів перед клієнтами, пацієнтами та суспільством, визначає їхню відповідальність за дії, які можуть зашкодити оточуючим.

Деонтологічні норми можна досить яскраво проілюструвати на принципі збереження професійної таємниці та прикладах помилок психолога.

¹ Написано на основі кн.: *Лакосина Н. Д., Ушаков Г. К.* Медицинская психология. — М.: Медицина, 1984. — 272 с.

Професійна таємниця

У зв'язку з особливостями своєї діяльності психолог часто володіє таємною та інтимною інформацією, яку він отримує від своїх клієнтів. Ця інформація може бути вичерпною й точною, а отже й цінною лише тоді, коли клієнт довіряє психологові та впевнений у збереженні своєї таємниці. Загалом довіра до лікаря пропагувалася ще з давніх часів. Так, індійське прислів'я говорить: “Можна боятися брата, матері, друга, але лікаря — ніколи”. Положення про лікарську таємницю, широко представлене у клятві Гіппократа, з'явилося задовго до нього у клятвах жерців, і це були перші формулювання професійної таємниці. Законодавчо заборону розголошувати професійну таємницю вперше зафіксовано в едикті Іоакима I Брандербурзького (1512), Прусьському лікарському едикті (1725), прусьському кримінальному кодексі.

У цих законодавчих актах учення про *лікарську професійну таємницю* складається з **двох положень**:

- лікар повинен зберігати в таємниці всі відомості, отримані від хворого;
- у певних випадках лікар зобов'язаний поінформувати владу, якщо він має відомості, які можуть зашкодити суспільству (про інфекційні захворювання, злочинні дії тощо).

Однак у різні часи та в різних країнах професійну таємницю розуміли по-різному: від повної заборони її порушувати до заперечення її як юридично закріпленого акта й надання лікарю права самостійно приймати рішення.

Сьогодні положення про професійну таємницю у сфері *психології* можна сформулювати так: *психолог не повинен розголошувати іншій особі будь-яку інформацію про свого клієнта без його згоди, якщо її отримано під час професійного спілкування з ним, а її розголошення може мати для клієнта негативні наслідки. Водночас психолог, який отримав від клієнта інформацію, що містить небезпеку для суспільства чи для нього самого, повинен повідомити про це владу.*

Помилки в роботі психолога

Помилки в роботі психолога можуть траплятись як через його вину, так і незалежно від нього. *Помилки, що не залежать від психолога*, зумовлені нетиповою непередбаченою поведінкою клієнта, відсутністю певних діагностичних засобів, неконтрольованим впливом зовнішнього середовища.

Помилки, за які відповідальний сам психолог, можуть бути пов'язані з його недбалістю, недостатнім рівнем знань, недостатнім діагностичним оглядом, утомою, стурбованістю через професійні та особисті негаразди.

Однак потрібно запам'ятати: *клієнт не повинен страждати через особисті проблеми психолога*. Останній має навчитися не переносити їх на відносини з колегами та клієнтами.

Утома — природний стан людини, який з'являється в результаті напруженої діяльності. Саме тому необхідно реально оцінювати свій стан і контролювати його.

Функції етики у психології¹

Етика в медичній психології не є самоціллю, вона лише допомагає вирішити проблеми, пов'язані зі значущістю, цінністю, корисністю роботи психолога. Відповідно деонтологія має свої чітко визначені функції.

1. Етичне осмислення практики:

- ідентифікація етичних проблем;
- аналіз ідентифікованих проблем;
- легітимізація етичних засад.

2. Реалізація етичної орієнтації у практиці:

- створення відповідальних комісій;
- формулювання стандартів;
- заходи для захисту від завдання шкоди та зловживань.

3. Сприяння підвищенню етичної компетентності:

- освіта;
- спеціалізація;
- підвищення кваліфікації.

¹ Див.: *Перре М., Бауманн У.* Клиническая психология. — СПб.: Питер, 2002.

4. Підбиття підсумків застосування етичних стандартів.

Розглянемо, як відбувається реалізація етичних принципів у практиці різних країн світу.

- Німеччина** Є дві відповідні комісії. Це Комітет з етики при Професійній спілці німецьких психологів (BDP) і Комісія з етики Німецької спілки психологів (DGPs). Комісія та Комітет спільно розробляють розширене формулювання етичних рекомендацій, які повинні враховуватись у всіх галузях психології, зокрема у медичній.
- Швейцарія** Етичні норми сформульовано в “Етичних рекомендаціях” Швейцарської спілки психологів.
- Австрія** Діють етичні рекомендації Професійної спілки австрійських психологів (BOEP) і закони (“Закон про психологів”, “Закон про психотерапію”). До того ж, вивчення етики тут є загальнообов’язковим у всіх університетах.
- США** В університетах діють відповідні комісії (Institutional Review Boards), які аналізують плани та протоколи експериментальних досліджень з позицій відповідності їх етичним нормам АПА. Крім того, у лікарнях функціонують Комісії з етики (Ethics Committees), які консультують лікарів і хворих у складних етичних ситуаціях.

Інструменти етичного аналізу¹

Для визначення конкретного вчинку як етичного чи неетичного потрібно послуговуватися певними інструментами, якими в нашому випадку є етичні принципи. Виділяють чотири етичні принципи. Назвемо їх.

1. Повага до автономії клієнтів (пацієнтів).
2. Незавдання шкоди.

¹ Див.: *Перре М., Бауманн У.* Клиническая психология. — СПб.: Питер, 2002.

3. Допомога.

4. Справедливість.

Залежно від контексту, ці принципи певним чином конкретизуються.

Прикладом конкретизації першого принципу є **правило поінформованої згоди**, відповідно до якого психотерапевт повинен попередньо поінформувати клієнта про лікування, його шанси, ризик, побічні ефекти та інші можливості медичної допомоги, щоб клієнт міг зробити свідомий вибір.

З першого принципу також впливає **правило нерозголошення таємниці**.

Загалом, аналізуючи розвиток етичної думки, можна сказати, що на зміну **батьківській** етиці Гіпократа йде **етика, орієнтована на автономію клієнта**.

Етика в конфліктних галузях психології¹

Конфліктні ситуації виникають у тих сферах, робота в яких пов'язана з підвищеною ймовірністю появи етичних проблем. Виділимо ці сфери:

- психологічне дослідження;
- психодіагностика;
- психологічне консультування та психотерапія.

Так, у **психологічних дослідженнях** багато уваги приділяють принципу інформованої згоди та захисту досліджуваних від негативних наслідків. У багатьох дослідженнях дотримуватися цих принципів досить важко. Так, найчастіше досліджуваний не повинен знати про справжню мету експерименту (в дослідженнях явищ агресії, конформізму, прихованого наuczіння тощо), а іноді йому навіть може бути завдано певної психологічної шкоди (дослідження паніки, самооцінки, статусу в групі тощо). Вирішити ці проблеми нелегко, однак цілком можливо.

Ще одне джерело етичних проблем у сфері досліджень — явища плагіату та фальсифікації результатів наукових пошуків.

Одним з основних джерел етичних проблем у **психодіагностиці** є валідність і надійність діагностичних методик. Так, якщо

¹ Див.: *Перре М., Бауманн У.* Клиническая психология. — СПб.: Питер, 2002.

людину не прийняли на роботу на основі результатів невалідної методики, це вважається порушенням етичних норм, яке може бути винесене на судовий розгляд.

У межах **консультування та психотерапії** етичні проблеми такі складні й багатогранні, що часом неможливо знайти правильне рішення. У багатьох випадках можна мимоволі переплутати дві площини аналізу (етичного аналізу й моралізаторської оцінки) і припуститися помилки.

Наведені приклади свідчать про те, що не всі етичні питання вирішено. Багато з них ще й сьогодні чекають свого вирішення.

ЕТИЧНІ НОРМИ ТА КОДЕКСИ

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС ПСИХОЛОГА (УКРАЇНА)¹

Прийнятий на I Установчому з'їзді Товариства психологів України
18 грудня 1990 р.²

1. Відповідальність

1.1. Психологи несуть особисту відповідальність за свою роботу.

1.2. Психологи зобов'язані всіляко запобігати й не допускати антигуманних наслідків у своїй професійній діяльності.

1.3. Психологи повинні утримуватися від будь-яких дій чи заяв, що загрожують недоторканності особи; вони не мають права використовувати свої знання та становище з метою приниження людської гідності, пригнічування особистості або маніпулювання людиною; несуть відповідальність за додержання пріоритету інтересів особи.

1.4. На психологів покладається відповідальність за надійність використовуваних методів та їх програмного забезпечення, валідність обробки даних досліджень, зокрема й тих, що проводяться з використанням комп'ютерних технологій.

1.5. Психологи застосовують лише ті знання, якими вони володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу.

¹ Див.: *Основи практичної психології* / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін. — К.: Либідь, 1999. — С. 504–509.

² Висловлюю щиро подяку О. М. Савиченку за надання електронного варіанту Кодексу.

2. Компетентність

2.1. Психологи постійно поповнюють свої знання про нові наукові досягнення в галузі їхньої діяльності, беруться за розв'язання тільки тих завдань, які належать до сфери їхньої компетенції. У разі непосильності завдання, що стоїть перед психологом, він має передати його вирішення іншому досвідченому фахівцеві або допомогти людині, яка звернулася за підтримкою, налагодити контакт з професіоналами, які можуть надати адекватну допомогу.

2.2. Психологи не застосовують методів і процедур, які не апробовані центральними органами Товариства психологів України. У разі, коли психологічні методики лише проходять випробування (з дозволу контрольних органів Товариства), психологи, проводячи експеримент з обмеженим контингентом досліджуваних, попереджають їх про застосування неперевіраних методів і технічних пристроїв або про свій недостатній рівень оволодіння ними.

2.3. Психолог публікує під своїм ім'ям лише ту наукову працю, яка повністю виконана ним самим або містить істотний власний внесок; недопустимою є публікація з метою особистої матеріальної вигоди недостатньо підготовлених праць, невалідизованих методик. Психолог також не може виконувати практичної роботи, не маючи належної кваліфікації та досвіду.

2.4. Психолог прагне до адекватних знань про свої індивідуальні якості та особливості й визначення меж власних професійних можливостей. Особистісні психологічні проблеми, що негативно впливають на якість виконання обов'язків, можуть бути показником професійної непридатності й мають якомога швидше коригуватися та розв'язуватися психологом.

3. Захист інтересів клієнта

3.1. Психологи суворо дотримуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях. Під час роботи з дітьми, пацієнтами з важкими психічними розладами (тобто в крайніх випадках) допускаються відхилення від принципу добровільності, але в межах законодавчих норм. Психолог зобов'язаний налагоджувати з клієнтом тісну співпрацю і утримуватися від непотрібного його лікування.

3.2. Вступаючи у контакт з особами, для яких звернення до психолога є обов'язково-примусовим (наприклад, у разі прове-

дення психологічної експертизи), фахівці не мають права змушувати клієнта давати відомості поза його волею, не можуть вживати примусових заходів для отримання даних, окрім випадків, коли така інформація сприятиме безпеці оточуючих або самого клієнта.

3.3. Психологи не беруть участі в діях, спрямованих проти свободи особи. Вони не мають права змушувати клієнта розповідати про свою життєву філософію, політичні, релігійні чи етичні переконання і не повинні вимагати відмовитися від них.

3.4. Психологи беруть на себе професійну відповідальність за кваліфіковане обстеження, консультування, лікування. Вони домовляються про терміни завершення своєї діяльності або доцільність направлення клієнта до іншого компетентного спеціаліста. З психолога знімається відповідальність за клієнта, якщо він упевнився, що інший спеціаліст узяв її на себе.

3.5. Психологи не мають матеріальних або особистих привілеїв, не можуть використовувати у власних корисливих інтересах свої знання й становище, довірливе ставлення та залежність клієнта. Коли послуги психолога є платними, про фінансові умови домовляються заздалегідь; не встановлюється додаткова оплата за консультації й не береться плата з тих, кого психолог навчає або збирається екзамінувати. Якщо клієнт може отримати психологічну допомогу безкоштовно або меншим коштом в іншого фахівця, то психолог інформує про це клієнта.

3.6. Психолог уникає встановлення неофіційних взаємин з клієнтом, якщо не може стати на перешкоді проведення діагностичної, консультаційної та корекційної роботи з ним. Між психологом і клієнтом не повинно бути статевого стосунку у період, коли спеціаліст несе за клієнта відповідальність.

3.7. Психолог має право вирішувати, на якому етапі консультування або лікування можна дати об'єктивний професійний висновок, а у разі, коли він не може діяти в інтересах клієнта, роз'яснює йому і батькам (опікунам, піклувальникам) реальний стан справ.

3.8. Висновок за результатами проведеного обстеження чи лікування робить сам психолог, перекладати це на інших неприпустимо. Психолог повинен чітко та однозначно формулювати висновок, щоб його можна було правильно зрозуміти й використати отримані дані на користь клієнта.

3.9. Психолог не робить висновків і не дає порад, не маючи достовірних знань про клієнта або ситуацію, в якій він перебуває. Звіт (висновок) психолога повинен містити лише необхідну й водночас достатню інформацію, яка відзначається цілковитою надійністю результатів і сприяє розв'язанню поставленого завдання. У звіті мають вказуватися межі здійснюваних досліджень, характер виявлених симптомів – постійний чи тимчасовий.

3.10. Психолог у доступній формі повідомляє обстежуваного про поставлений діагноз і методи та засоби допомоги. При цьому він зобов'язаний обачливо й обережно висловлюватися щодо виявлених патологій у психічному стані клієнта. Спеціаліст обов'язково попереджає про тих, хто й з якою метою може використати ці дані; він не може приховувати від клієнта, які офіційні рішення можуть бути винесені на підставі висновку. Психолог зобов'язаний особисто запобігати некоректному й неетичному використанню результатів досліджень і повинен виконувати цей обов'язок незалежно від посадової субординації.

4. Конфіденційність

4.1. Психолог зобов'язаний дотримуватися конфіденційності в усьому, що стосується взаємин з клієнтом, його особистого життя й життєвих обставин. Виняток становлять випадки, коли виявлені симптоми є небезпечними для клієнта та інших людей, за таких обставин психолог зобов'язаний поінформувати тих, хто може надати клієнтові кваліфіковану допомогу. Конфіденційності можна не дотримуватись, якщо клієнт просить або погоджується, аби в його інтересах інформацію було передано іншій особі.

4.2. Психолог не збирає додаткових відомостей про обстежуваного без його згоди й задовольняється лише тією інформацією, яка потрібна для виконання професійного завдання. Запис на магнітну стрічку й відеоплівку, фотографування та занесення інформації про клієнта до комп'ютерних банків даних здійснюються лише за згодою учасників.

4.3. Психолог зобов'язаний зберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих у процесі діагностичної та корекційної роботи, додержуватись анонімності імені клієнта (наприклад, під час навчання, у публікаціях). Для демонстрації й прослуховування будь-яких матеріалів потрібний письмовий дозвіл людини, за чєю згодою вони були записані; на вимогу клієнта матеріали негайно знищуються.

4.4. Документація роботи психологів повинна вмещувати лише професійно необхідні матеріали. Доступ сторонніх осіб до матеріалів, пов'язаних з конфіденційним змістом діяльності психологів, неприпустимий. У разі, коли психологи звертаються по допомогу до інших фахівців, останніх спеціально ознайомлюють з умовами й термінами зберігання таких матеріалів, а також з обмеженням у використанні інформації про клієнта, й попереджають про ступінь відповідальності за невиконання правила конфіденційності.

4.5. Якщо психолог не в змозі надалі виконувати свої функції, він з'ясовує, чи потрібно зберігати матеріали, а також інформацію, внесену в комп'ютер. У разі потреби психолог повинен передати виконання покладених на нього функцій іншому фахівцеві.

4.6. Психолог інформує клієнтів про правила конфіденційності. Смерть або зникнення обстежуваного не звільняє психолога від необхідності зберігати професійну таємницю.

4.7. Психолог не передає методичних матеріалів особам, які не вповноважені здійснювати психологічну діяльність; не розкриває сутності та призначення конкретної методики (за винятком доступних роз'яснень правоохоронним і судовим органам).

5. Етичні правила психологічних досліджень

5.1. Планування психологічних досліджень передбачає дотримання таких умов: визначення об'єкта дослідження; чітке й однозначне формулювання його мети та завдань; встановлення контингенту обстежуваних; прогнозування можливостей використання одержаних результатів (наприклад, оцінювання перспективи професійної успішності, формування спільного колективу, психологічного втручання тощо). Психолог самостійно обирає методи роботи, керуючись при цьому вимогами максимальної ефективності та наукової обґрунтованості.

5.2. Психолог забезпечує цілковиту надійність результатів, відповідає за рішення, які приймають офіційні особи на основі його висновків і рекомендацій, запобігає можливим помилкам у діяльності непрофесіоналів, які допомагають у роботі, але не ознайомлені з вимогами щодо обмежень у використанні інформації про досліджуваних. Психолог несе відповідальність за правильне й доступне роз'яснення непрофесіоналам сутності застосовуваних психологічних методів, а також за можливі антигуманні наслідки.

Щодо психолога використовується принцип, аналогічний принципу презумпції невинності у судочинстві. Вина психолога в порушенні Етичного кодексу повинна бути доведена Комісією з етики Товариства психологів України.

5.3. Психолог зводить до мінімуму ризик ненавмисного негативного впливу на тих, хто бере участь в експерименті. Коли очікується, що дослідження або лікування може викликати у клієнта психогенну реакцію, психолог повинен отримати дозвіл Комісії з етики на проведення роботи з ним. Якщо умови експерименту потребують необізнаності досліджуваних з його суттю й результатами, психолог має пересвідчитися в тому, що це не завдасть шкоди жодному з учасників досліджу. Такі відомості можуть бути розкриті після завершення експериментальної програми.

5.4. Психолог заздалегідь інформує клієнтів про право відмовитися від участі в дослідженні. Коли ж попри це вони дають згоду взяти участь у експерименті, психолог має переконатися в тому, що таке рішення прийняте незалежно від нього або інших осіб (наприклад, батьків, опікунів, піклувальників, які наполягають пройти обстеження).

6. Кваліфікована пропаганда психології

6.1. Психологи інформують науковців, учителів, лікарів, широку громадськість про свою галузь діяльності на основі об'єктивних, точних даних так, щоб не дискредитувати професію психолога й психологію як науково-практичний комплекс.

6.2. Психолог не виступає з публічними заявами з метою реклами або самореклами. Вміщуючи у засобах масової інформації оголошення про надання психологічних послуг населенню, він повідомляє лише своє ім'я, адресу, номер телефону, професійну кваліфікацію, науковий ступінь, галузь психології, години прийому. У рекламному проспекті не може йтися про суми гонорару, не даються гарантії, не перелічуються здобутки й успішні випадки лікування, консультування. Оголошення мають містити інформацію про мету курсів, а не обіцянки щодо досягнення специфічних результатів. Психолог повинен брати професійну участь у навчальних програмах для населення, однак він має право робити це лише за умови, якщо вони виключають сумнівні методи й неефективні процедури.

6.3. Поради психолога у засобах масової інформації мають подаватися в узагальненій формі, без посилань на конкретні факти

й ситуації, щоб не допустити розголошення конфіденційної інформації. Усні виступи, друковані матеріали, аудіовізуальна та інші публікації, в яких з ілюстративною метою наводяться клінічні випадки, повинні виключати ідентифікацію особи, групи чи організації. Методики публікуються лише у формі, яка дає змогу зберігати їх валідність і надійність.

7. Професійна кооперація

7.1. Психолог, ведучи професійну дискусію, не повинен дискредитувати колег або представників інших професій, які використовують ті самі або інші наукові методи, він має виявляти повагу до наукових шкіл і напрямів. Психолог цінує професійну компетентність, високу культуру, ерудицію, відповідальне ставлення до справи колег і представників інших професій. Якщо ж психолог виявить ненауковість чи неетичність у професійній діяльності колеги, він повинен сприяти виправленню ситуації. У разі неспіху цих зусиль психолог може виступити з об'єктивною, аргументованою критикою роботи колеги у психологічному співтоваристві. Коли ж критика на адресу члена Товариства є суб'єктивною, упередженою, останній має право звернутися до Комісії з етики, висновок якої може використати для спростування несправедливих оцінок чи критики.

7.2. Психолог не може застосовувати маніпулятивні методи, щоб здобути прихильність і привернути на свій бік клієнтуру; не повинен намагатися стати монополістом у своїй галузі. Про досягнуті результати в теоретичній і практичній психології він зобов'язаний інформувати психологічну громадськість, ділитися набутим досвідом.

7.3. Розв'язуючи конкретні завдання обстеження, консультування та лікування людей, психолог вирішує, чи може він використати знання, технічні й адміністративні можливості інших фахівців на благо клієнта та за згодою клієнта вступити в контакт з ними, зокрема особами, які лікують або лікували його раніше. Психолог бере відповідальність за клієнта, лише переконавшись, що той не має клієнтурних відносин з іншими психологами.

7.4. Психолог забезпечує персонал адекватною інформацією про клієнтів, які користуються його послугами, передає у розпорядження колег тільки надійні й валідизовані психологічні мето-

ди, технічний інструментарій і відкриття. Усі професійні взаємовідносини будуються на основі Закону про авторські права.

7.5. У вирішенні спірних питань психолог керується положенням цього Етичного кодексу. Арбітром може бути Комісія з етики Товариства психологів України.

7.6. За порушення чинного законодавства, статуту Товариства психологів та Етичного кодексу Комісія з етики може накладати на психолога такі стягнення:

- попередження;
- догану;
- виключення з членів Товариства.

У разі виявлення порушень з боку психологів, які не є членами Товариства, Комісія з етики звертається до інших громадських організацій чи державних установ з метою вжиття до винного необхідних заходів.

7.7. Рішення Комісії з етики може бути скасоване Президією або з'їздом Товариства психологів.

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ Й ПРАВИЛА РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА (РОСІЯ)¹

Етика роботи практичного психолога ґрунтується на загальнолюдських моральних та етичних цінностях, на положеннях Конституції Російської Федерації, які захищають права людини. Створення передумов вільного й всебічного розвитку особистості, повага до неї, зближення людей, створення гуманного суспільства мають бути основоположними в роботі психолога. Етичні принципи й правила роботи психолога забезпечують умови, в яких зберігається та закріплюється його професіоналізм, гуманність у діях, повага до людей, з якими він працює.

Практичний психолог керується у своїй роботі наведеними нижче принципами й правилами.

Принцип незавдання шкоди досліджуваному

Психолог має так організувати роботу, щоб ні її процес, ні результат не шкодили здоров'ю, стану чи соціальному статусу досліджуваного.

Принцип компетентності психолога

Психолог повинен братися за вирішення лише тих питань, в яких він професійно компетентний і має відповідні права та повноваження для здійснення психокорекційних або інших впливів.

Принцип неупередженості психолога

Упередженість щодо досліджуваного є неприпустимим, яке б суб'єктивне ставлення він не викликав своїм виглядом, юридичним і соціальним статусом.

Принцип конфіденційності

Дані, отримані психологом у процесі роботи з досліджуваним на основі довірчих відносин, не можуть бути свідомо чи випадково розголошені й повинні бути представлені так, щоб вони жодним чином не скомпрометували ні досліджуваного, ні замовника, ні психолога, ні психологічну науку загалом.

Принцип поінформованої згоди

Психолог зобов'язаний інформувати досліджуваного про етичні принципи й правила психологічної діяльності.

¹ Вестник образования. — 1995. — № 7.

Правило взаємоповаги психолога і досліджуваного

Позиція психолога ґрунтується на повазі гідності, прав і свобод особистості, проголошених і гарантованих Конституцією Російської Федерації. Розпочинати свою роботу психолог може лише тоді, коли отримає згоду досліджуваного.

Правило безпеки застосовуваних методик

Психолог застосовує лише такі методики, які є безпечними для досліджуваного.

Правило попередження неправильних дій замовника¹

Психолог інформує досліджуваного про характер інформації, що передається замовнику, й робить це лише після отримання згоди досліджуваного.

Правило співпраці психолога й замовника

Психолог зобов'язаний повідомити замовника про реальні можливості сучасної психологічної науки у вирішенні його проблем, про межі своєї компетентності та можливостей.

Правило професійного спілкування психолога й досліджуваного

Психолог повинен володіти методами психодіагностичної бесіди, спостереження та психологічної взаємодії на такому рівні, який би дав змогу, з одного боку, ефективно вирішувати поставлене завдання, а з іншого – підтримувати у досліджуваного відчуття задоволення від спілкування з фахівцем. Здійснювати психотерапевтичну роботу з хворим дозволяється лише за наявності спеціалізації в медичній психології, отриманої в ЛДУ, МДУ, НДІ ім. В. М. Бехтерева, ГДУВ.

Правило обґрунтованості результатів досліджень

Психолог формулює результати досліджень за допомогою термінів і понять, які застосовуються психологічною наукою.

Правило адекватності методик

Методики, які застосовує психолог, повинні бути адекватними цілям дослідження, віку, статі, освіті, стану досліджуваного, умовам експерименту.

¹ Замовником може виступати будь-яка організація державної чи приватної форми власності.

Правило науковості результатів дослідження

У результатах психологічного дослідження повинні міститися лише ті дані, які отримає інший дослідник такої самої спеціалізації та кваліфікації, якщо повторно проаналізує первинні результати, одержані у ході дослідження.

Правило виваженості відомостей психологічного характеру

Психолог передає замовнику результати досліджень у термінах і поняттях, відомих замовнику, у формі певних рекомендацій. Він не передає жодних відомостей, які можуть зашкодити досліджуваному та замовнику.

Правило кодування інформації

На всіх матеріалах психологічного характеру має бути вказане не прізвище, ім'я, по батькові досліджуваного, а присвоєний йому код, відомий лише психологу.

Правило контрольованого збереження відомостей психологічного характеру

Психолог повинен попередньо узгодити із замовником список осіб, які мають доступ до матеріалів, що стосуються досліджуваного, а також місце та умови їх зберігання, цілі використання й терміни знищення.

Правило коректного використання відомостей психологічного характеру

Психологічна інформація, яка стосується досліджуваного, в жодному разі не повинна відкрито обговорюватися, передаватися або повідомлятися комусь поза формами й цілями, рекомендованими психологом.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ПРО ПСИХОТЕРАПІЮ (РОСІЯ)

Про психотерапію й фахівців, які займаються психотерапевтичною діяльністю

Дума Федеральних зборів Російської Федерації ухвалює цей закон, керуючись такими міркуваннями:

- визнаючи високу цінність для суспільства кожної людини та її здоров'я, необхідність збереження й зміцнення останнього;
- розуміючи, що здоров'я людини визначається особливостями її розвитку, особистісного функціонування, суб'єктивним відчуттям її внутрішньої гармонії та цілісності, здатністю до повноцінної взаємодії з іншими людьми й соціальними інституціями, якістю її життя в суспільстві та всім комплексом біопсихосоціальних чинників;
- усвідомлюючи, що викривлення психологічного й духовного функціонування людини може змінити її ставлення до життя, самої себе та суспільства, ставлення суспільства до неї, і, зрештою, це може призвести до обмеження можливостей людини в її самореалізації, свободах і правах;
- зважаючи на те, що сучасна психотерапія та її методи є ефективним інструментом, спрямованим на допомогу громадянину в реалізації його особистісного потенціалу й усуненні чинників психосоціальної природи, що призводять до захворювань і страждань, позаяк психотерапія є інтердисциплінарною сферою, яка виходить за межі медицини та охорони здоров'я, і її застосування можливе в межах різних моделей, суміжних з іншими галузями практики, спрямованими на надання допомоги людині;
- виходячи з того, що сучасний розвиток психотерапії та суміжних з нею галузей психологічної та соціальної допомоги характеризується різними рівнями інтеграції психотерапії в медицину, охорону здоров'я й суспільство, залучає в різні галузі соціальної практики гуманістичні цінності, й

що її значення особливо зростає останнім часом у зв'язку зі зміною соціально-економічних умов життя, розвитком інституцій демократизації суспільства, формуванням екологічного світогляду у відносинах людини з довкіллям;

- розуміючи, що відсутність належного законодавчого регулювання психотерапії може бути причиною її некоректного застосування й зумовити негативний вплив на людину, завдавати шкоди здоров'ю, людській гідності і правам громадян, а також міжнародному престижу держави;
- зважаючи на те, що розвиток психотерапії, поширення її методів, збільшення кількості фахівців, які надають психотерапевтичну допомогу, й подальша її інтеграція в різні галузі соціальної практики поряд з безсумнівною користю може призвести до зменшення інформаційної та психологічної безпеки громадян, а також маніпулювання, тобто використання методів психотерапії для впливу на окремих людей, групи й суспільство загалом з корисливою метою;
- виходячи з необхідності реалізації в законодавстві Російської Федерації визнаних міжнародним співтовариством і конституцією Російської Федерації прав і свобод людини й громадянина.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Психотерапевтична допомога і принципи її надання.

1. Психотерапевтична допомога передбачає вивчення психічного здоров'я громадян на підставах і в порядку, встановленому чинним законом та іншими законами Російської Федерації, діагностику психічних розладів і захворювань, у виникненні, розвитку й перебігу яких суттєве значення мають психічні (психологічні, особистісні) чинники, укладення психотерапевтичного контракту, проведення психотерапії, участь у медико-соціальній і соціально-психологічній реабілітації осіб, які страждають психічними розладами та іншими захворюваннями.
2. Психотерапевтична допомога особам з психічними та іншими захворюваннями, а також стражданнями, які не зумовлені власне хворобою, гарантується державою та

здійснюється добровільно на основі принципів законності, гуманності й дотримання прав людини і громадянина.

Стаття 2. Законодавство Російської Федерації про психотерапію.

1. Законодавство Російської Федерації про психотерапевтичну допомогу складається з чинного закону та інших законодавчих актів Російської Федерації та республік у складі Російської Федерації, а також правових актів автономної області, автономних округів, країв, областей, міст Москви та Санкт-Петербурга.
2. Уряд Російської Федерації й уряди республік у складі Російської Федерації, а також міністерства та відомства правомірні ухвалювати правові акти про психотерапевтичну допомогу в межах своєї компетенції.
3. Законодавчі та інші правові акти, прийняті в Російській Федерації та республіках у складі Російської Федерації, автономній області, автономних округах, краях, областях, містах Москви та Санкт-Петербург, не можуть обмежувати права громадян і гарантії їх дотримання у разі надання психотерапевтичної допомоги, передбачені чинним законом.
4. Якщо міжнародним договором, у якому бере участь Російська Федерація, встановлено інші правила, ніж передбачені законодавством Російської Федерації про психотерапію, то застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 3. Застосування чинного закону.

1. Чинний закон поширюється на громадян Російської Федерації у разі надання їм психотерапевтичної допомоги й застосовується щодо всіх установ і осіб, які надають її на території Російської Федерації.
2. Іноземні громадяни та особи без громадянства, які перебувають на території Російської Федерації, під час надання їм психотерапевтичної допомоги користуються всіма правами, встановленими чинним законом, нарівні з громадянами Російської Федерації.

Стаття 4. Добровільність звернення по психотерапевтичну допомогу.

1. Психотерапевтична допомога надається у разі добровільного звернення особи або за її згоди.
2. Неповнолітньому у віці до 16 років, а також особі, визнаній у встановленому законом порядку недієздатною, психотерапевтична допомога надається на прохання або за згодою їхніх законних представників у порядку, передбаченому законодавством Російської Федерації.

Стаття 5. Права осіб, яким надається психотерапевтична допомога.

1. Особи, яким надається психотерапевтична допомога, мають усі права й свободи громадян, передбачені конституцією Російської Федерації, конституціями республік у складі Російської Федерації, законодавством Російської Федерації та республік у складі Російської Федерації. Обмеження прав і свобод громадян, яким надається психотерапевтична допомога, неприпустимі.
2. Усі особи у разі надання їм психотерапевтичної допомоги мають право на:
 - повагу й гуманне ставлення, що не припускає приниження людської гідності;
 - одержання інформації про свої права, можливості отримання психотерапевтичної допомоги, а також у доступній для них формі та з урахуванням їхнього психічного стану інформації про характер наявних у них психічних розладів та інших захворювань, стосовно яких проводиться психотерапія, й застосовувані методи, їх наукову обґрунтованість, можливості одержання за бажанням іншої або додаткової допомоги у фахівців;
 - психотерапевтичну допомогу високої якості із застосуванням науково обґрунтованих методів психотерапії;
 - вільний вибір фахівця, форм, умов і рівнів надання психотерапевтичної допомоги, зокрема й на амбулаторну та стаціонарну психотерапевтичну допомогу, державну й недержавну, очну, дистанційну та анонімну;
 - усі види форм сучасної психотерапії (зокрема індивідуальну, сімейно- подружню, групову, психотерапію середовищем тощо);
 - надання психотерапевтичної допомоги в умовах, що забезпечують збереження таємниці звертання та гарантій

непоширення будь-якої інформації про себе, різні аспекти приватного життя й відносин, що стали відомими фахівцям у зв'язку з проведеною психотерапією, інформацію про результати застосування діагностичних методик, які відповідають особистісним вимогам і санітарно-гігієнічним нормам;

- згоду й відмову на кожній стадії від застосування будь-яких методів і форм психотерапії, її впливу, інтенсивності, тривалості й обсягу;
 - згоду й відмову на кожній стадії від використання себе як об'єкта досліджень психотерапевтичних методів, наукових досліджень або навчального процесу, фото-, відео- або кінозйомки;
 - запрошення на вимогу будь-якого фахівця, за згодою останнього, для участі в наданні психотерапевтичної допомоги, консультативних і супервізорських заходах;
 - допомогу адвоката, законного представника або іншої особи в порядку, встановленому законом.
3. Обмеження прав і свобод осіб, з якими проводилася психотерапія, тільки на підставі самого факту її проведення, психіатричного діагнозу, результатів психологічного дослідження, а також можливостей соціального забезпечення або навчання неприпустиме. Посадові особи, винні в таких порушеннях, несуть відповідальність відповідно до законодавства Російської Федерації та республік у її складі.

Стаття 6. Заборона вимоги відомостей про психічний стан і психологічні особливості людини, про результати психологічного обстеження.

1. У разі реалізації громадянином своїх прав і свобод вимога надання відомостей про його психічний стан або обстеження його лікарем-психотерапевтом, клінічним психологом допускається лише в порядку, встановленому законодавством Російської Федерації.

Стаття 7. Збереження професійної таємниці у разі надання психотерапевтичної допомоги.

1. Відомості про наявність у громадянина психічного розладу, про його психологічні особливості, результати психо-

логічного обстеження, факти звертання по психотерапевтичну допомогу й лікування в установах, які її надають, а також інші відомості особистого характеру, що стали відомі фахівцям під час проведення психотерапії, є професійною таємницею, що охороняється законом. Для реалізації прав і законних інтересів особи, яка зверталася по психотерапевтичну допомогу, на його прохання або на прохання його законного представника їм можуть бути надані названі вище відомості.

Стаття 8. Діагностика осіб у разі проведення психотерапії.

1. Перед проведенням психотерапії здійснюється діагностичне обстеження, метою якого є визначення клінічних, психологічних і соціальних показників для подальшої психотерапії. Клінічний діагноз психічного або іншого захворювання ставиться відповідно до загальноновизнаних міжнародних стандартів і містить у собі клінічний стан (медичний критерій, що визначає медичні показання для психотерапії), психологічні особливості людини (психологічний критерій, що визначає психологічні можливості участі в психотерапії та вибір її форм), а також соціальні й соціально-психологічні особливості особи, яка звернулася по психотерапевтичну допомогу. Метою діагностики є визначення необхідності надання психотерапевтичної допомоги й вибір психотерапії як ефективного способу лікування для особи, яка страждає психічним або іншим захворюванням, при якому доцільним є використання психотерапевтичних методів. Лікар-психотерапевт не може пропонувати проведення психотерапії, якщо інший спосіб лікування більш обґрунтований сучасними уявленнями про причини виникнення й перебігу захворювання.
2. Для діагностики й психотерапії особи, яка страждає психічним розладом або іншим захворюванням, при якому показана психотерапія, застосовуються психотерапевтичні методи, дозволені в порядку, встановленому законодавством Російської Федерації про охорону здоров'я.
3. Психотерапевтичні методи застосовують тільки з діагностичною та лікувальною метою відповідно до характеру розладів і не повинні бути використані для іншого виду пси-

хологічного впливу на особу, яка отримує психотерапевтичну допомогу, або в інтересах інших осіб, зокрема родичів особи, яка проходить сеанси психотерапії.

Стаття 9. Згода на психотерапію та психотерапевтичний контракт.

1. Психотерапія щодо особи, яка погодилася на її проведення, здійснюється після письмового її оформлення. У документі зазначаються особливості психотерапії, зокрема її спрямованість (лікування, психологічна або соціальна допомога), форма, обсяг і тривалість.
2. Лікар-психотерапевт зобов'язаний надати особі, яка дає згоду на проведення психотерапії, у доступній для неї формі та з врахуванням її психічного стану й особливостей особистості інформацію про характер психічного розладу або іншого захворювання, щодо якого планується проведення психотерапії, про цілі психотерапії, наукову обґрунтованість застосовуваних методів, рекомендовану тривалість психотерапії, можливе погіршення суб'єктивного стану на окремих етапах, ймовірний ризик, побічні ефекти та очікувані результати (зокрема й альтернативу нелікування), а також взаємні зобов'язання у разі проведення психотерапії й відповідальність лікаря-психотерапевта та особи, яка дає згоду на проведення психотерапії, зокрема про рівень конфіденційності під час її проведення. Про надану інформацію робиться запис у медичній документації. Письмова згода пацієнта на участь у психотерапії оформлюється у вигляді психотерапевтичного контракту, один примірник якого зберігається в медичній документації, а інший — у особи, з якою проводиться психотерапія.
3. Якщо психотерапію здійснює інший фахівець (клінічний психолог, фахівець із соціальної роботи), то відповідно до норм чинного закону він також зобов'язаний перед її початком довести до відома особи, яка дає згоду на її проведення, про нелікарський характер психотерапії, причому згода на неї повинна бути підтверджена особою письмово.
4. Згода на психотерапію неповнолітнього у віці до 16 років, а також особи, визнаної у встановленому законом поряд-

ку недієздатною, дається їх законними представниками після ознайомлення їх з відомостями, передбаченими частиною другою цієї статті.

5. Психотерапія може здійснюватися тільки за згодою особи, з якою вона проводиться.

Стаття 10. Відмова від лікування.

1. Особа, направлена на психотерапію, або її законний представник мають право відмовитися від пропонованого лікування або припинити його на власний розсуд.
2. Особі, яка відмовляється від лікування, або її законному представникові повинні бути роз'яснені можливі наслідки припинення психотерапії. Відмова від психотерапії з поясненням ймовірних наслідків оформлюється записом у медичній документації за підписом особи або її законного представника та лікаря-психотерапевта (чи іншого фахівця), який здійснює психотерапію відповідно до чинного закону.

КОДЕКС ЕТИКИ І ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТАНТІВ (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ)¹

Британська асоціація консультантів

1. Вступ

1.1. Мета цього кодексу — встановити стандарти психологічної роботи для членів Британської асоціації консультантів (БАК), а також інформувати та захищати людей, які звернулися до них по допомогу.

1.2. Усі члени Асоціації повинні дотримуватися цього кодексу, який є загальною системою правил для встановлення зобов'язань перед клієнтами, колегами, членами БАК, а також широкою громадськістю.

Жоден кодекс не може вирішити всіх питань, пов'язаних з етикою та практикою. Мета цього кодексу — створити загальну основу для вирішення етичних проблем і сприяти ефективній практиці. Члени Асоціації повинні самостійно визначати, які частини кодексу варто застосувати до тієї чи іншої конкретної ситуації та враховувати будь-які можливі суперечності між різними аспектами професійної відповідальності.

1.3. Асоціація має “Процедуру розгляду скарг”. Порушення етичного кодексу може призвести до позбавлення членства в БАК.

2. Природа консультування

2.1. Загальна мета консультування — сприяти тому, щоб клієнт одержував більше задоволення від свого життя. Термін “консультування” означає роботу з індивідами, парами або групами людей, яких зазвичай називають “клієнтами”. Конкретні цілі консультативних відносин впливають з потреб клієнта. Консультування може бути спрямоване на вирішення проблем розвитку, прийняття рішень, подолання кризи, досягнення розуміння особою самої себе, осмислення внутрішнього конфлікту або поліпшення міжособистісних відносин. Завдання консультанта саме в тому й по-

¹ Див.: *Журнал психології и психоанализа*. — 2000. — № 2: Пер. з англ. — Ін-т практичної психології і психоаналізу, 2000; http://www.psychol.ras.ru/ippp_pfr/journal/numbers/20001/index.htm

лягає, щоб сприяти досягненню цих цілей. Консультант повинен з повагою ставитися до цінностей клієнта, його особистісних ресурсів і здатності робити свій вибір.

2.2. Консультування передбачає попереднє укладення контракту з чітко визначеними межами й зобов'язаннями щодо збереження таємниці та конфіденційності.

2.3. Загальноприйнятого поділу між консультуванням і психотерапією немає, й ці поняття часто використовуються як взаємозамінні. Застосування консультативних навичок в інших контекстах — як за плату, так і безоплатно — має ґрунтуватися на етичному кодексі.

3. Політика рівних можливостей

3.1. Британська асоціація консультування забезпечує рівні можливості доступу та участі в роботі всіх структур для всіх своїх членів. БАК вважає важливим, щоб такі характеристики, як вік, колір шкіри, віросповідання, культура, фізична недієздатність, освіта, моральність, стать, володіння інформацією, знання, гроші, національність, раса, релігія, сексуальна орієнтація, соціальний клас і статус не ставали перешкодою для участі в будь-яких сферах діяльності Асоціації, зокрема для послуг її членам, набору та роботи з добровольцями, участі в роботі над встановленням, перевіркою й оцінкою стандартів, а також у розгляді скарг. Усе це має неабияке значення, оскільки Британська асоціація консультування — це “голос консультування” у світі.

4. Структура кодексу

4.1. Кодекс складається з двох частин. Кодекс етики коротко визначає основні цінності консультування та ряд принципів, що впливають з них.

А. Кодекс етики

Цінності

Головними цінностями консультантів є цілісність, неупередженість і повага.

А.1. Відповідальність

У ході консультативних сесій для забезпечення безпеки клієнта мають бути використані всі доступні засоби. Консультанти повинні сумлінно ставитися до етичного боку своєї роботи,

незалежно від умов або фінансової основи консультативного контракту.

А.2. Антидискримінаційна практика

Консультанти повинні виявити й розглянути свої власні упредження та стереотипи, щоб переконатися, що антидискримінаційний підхід є невід'ємною частиною їхньої консультативної практики.

А.3. Конфіденційність

Прагнучи до максимальної конфіденційності, консультанти зобов'язані з повагою ставитися до особистого життя клієнта, прагнути до створення атмосфери довіри. Конфіденційність і довіра є необхідними умовами консультування.

А.4. Контракти

Для клієнта умови консультування повинні бути максимально зрозумілими ще до його початку. Будь-яка зміна цих умов повинна обговорюватися з клієнтом.

А.5. Межі

Консультанти мають встановлювати й зберігати межі консультативних відносин. Вони зобов'язані враховувати вплив будь-яких попередніх взаємин, а також тих, що продовжуються.

А.6. Компетентність

Консультанти повинні вживати заходів для розвитку своєї професійної компетентності, а також враховувати обмеження своєї компетентності у практичній діяльності. Вони мають проходити регулярну супервізію своєї консультативної практики.

Б. Кодекс практики

Вступ

У цьому розділі кодексу цінності та етичні принципи, наведені вище, застосовуються до конкретніших ситуацій, що виникають у консультативній практиці. Розділи й пункти розташовані в такому самому порядку й під тими самими заголовками, що і в розділі Кодексу етики. Жоден пункт або розділ Кодексу не можна розглядати окремо від інших частин.

Б.1. Питання відповідальності

Б.1.1. Регульовані етичним кодексом відносини між консультантом і клієнтом — найважливіша частина консультування. Однак соціальна ізоляція консультування неприпустима. Консультант повинен брати до уваги й інші джерела етичної відповідаль-

ності. Заголовки цього розділу мають на меті привернути увагу до деяких з них.

Б.1.2. Консультанти несуть відповідальність за клінічні/терапевтичні рішення, які вони приймають у процесі своєї роботи з клієнтами.

Б.1.3. Відповідальність перед клієнтом.

Безпека клієнта

Б.1.3.1. Консультант зобов'язаний переконатися, що під час сеансів клієнтові не завдається ні фізична, ні психологічна шкода.

Б.1.3.2. Консультанти не мають права матеріально, сексуально, емоційно чи будь-яким іншим способом експлуатувати своїх клієнтів. Спонування клієнта до сексуальних стосунків є порушенням професійної етики психолога.

Б.1.3.3. Консультанти повинні забезпечити таємність того, що відбувається в ході консультативних сесій. Прослуховування, запис і спостереження можливі лише за згоди клієнта. Ведення будь-яких записів має бути обговорене у процесі розробки контракту. Консультант повинен також подбати про те, щоб сесії не переривалися.

Самостійність клієнта

Б.1.3.4. Баланс влади в консультуванні нерівний, тому консультанти не повинні зловживати нею.

Б.1.3.5. Консультанти зазвичай не виступають від імені своїх клієнтів. Якщо вони роблять це, то тільки у крайніх випадках або для того, щоб висловити прохання клієнта.

Б.1.3.6. Консультанти зазвичай не дають порад.

Б.1.3.7. Консультанти несуть відповідальність за те, щоб на початку консультування передусім з'ясувати, чи бере участь клієнт у будь-яких інших терапевтичних або підтримуючих відносинах, і розглянути питання про доречність консультування за цих обставин. Перш ніж обговорювати з іншими професіоналами проблеми клієнта, консультанти повинні одержати його дозвіл на це.

Початок і закінчення консультування

Б.1.3.8. Консультанти працюють з клієнтами доти, поки не стане очевидним, що вони отримали допомогу, по яку звернулись. Якщо допомога консультанта більше не потрібна або клієнти заявляють про бажання завершити консультування, цілком природним є закінчення консультативних відносин.

Б.1.3.9. До закінчення консультування можуть призвести не терапевтичні причини, а зовнішні обставини. Якщо консультант раптово або непередбачено перериває або завершує консультативні відносини, він повинен потурбуватися про подальшу допомогу клієнту з боку інших фахівців.

Б.1.3.10. Консультанти мають попередньо підготувати своїх клієнтів до планових перерв у консультуванні. Варто вжити заходів, які забезпечуватимуть благополуччя клієнтів упродовж таких перерв.

Б.1.4. Відповідальність перед іншими консультантами.

Б.1.4.1. У своїй професійній діяльності консультанти не повинні поводитися так, щоб підірвати віру громадськості в них як фахівців або в роботу своїх колег.

Б.1.4.2. Консультантові, який виявив порушення поведінки свого колеги-консультанта, яке не може бути вирішене або виправлене після обговорення її з ним, варто скористатися “Процедурою розгляду скарг”. При цьому необхідно зберігати конфіденційність, повідомляти тільки ту інформацію, яка необхідна для розгляду конкретної скарги.

Б.1.5. Відповідальність перед колегами та іншими.

Б.1.5.1. Консультанти відповідальні за пропоновані ними професійні послуги перед колегами, працевдавцями та фінансовими організаціями. Водночас вони повинні поважати приватне життя, потреби та автономність клієнта, а також контрактну угоду з ним про конфіденційність.

Б.1.5.2. У клієнта не повинно складатися враження, що запропоновану консультантом допомогу фактично не було надано, позаяк це може негативно позначитися на можливості звернутися по допомогу до іншого фахівця.

Б.1.5.3. Консультантам необхідно активно брати участь в аналізі та вирішенні ситуацій зіткнення інтересів між ними й споживачами їхніх послуг або організаціями, особливо коли це впливає на етичний аспект консультування.

Б.1.6. Відповідальність перед широкою громадськістю.

Закон

Б.1.6.1. Консультанти мають бути поінформовані про те, як закон застосовується до їхньої консультативної практики.

Дослідження

Б.1.6.2. Будь-які наукові дослідження можуть проводитися консультантами тільки відповідно до принципів БАК (див.

“Етичні принципи для моніторингу, оцінки й дослідження в кон-
сультуванні”)¹.

Вирішення конфліктів між етичними пріоритетами

Б.1.6.3. Консультанти можуть зіткнутися із ситуацією, за якої різні етичні принципи суперечать один одному. У цьому разі конкретну ситуацію варто ретельно розглянути й обговорити із супервізором або іншими досвідченими консультантами. Деякі етичні дилеми не можуть бути повною мірою вирішені навіть після ретельного розгляду всіх їхніх аспектів.

Б.2. Антидискримінаційна практика

Повага до клієнта

Б.2.1. Консультанти працюють зі своїми клієнтами, постійно враховуючи унікальність кожного індивіда. Вони повинні також зважати на культурний контекст і життєві установки клієнта.

Автономність клієнта

Б.2.2. У своїй роботі консультанти мають виявляти повагу до клієнтів, а також сприяти тому, щоб вони приймали рішення на підставі власних переконань, цінностей і життєвих обставин.

Самоусвідомлення консультанта

Б.2.3. Консультанти несуть відповідальність за те, щоб будь-які проблеми у взаєморозумінні, пов’язані з мовою, культурними відмінностями або іншими причинами, були обговорені на початковій стадії консультування. На початку консультування варто також розглянути можливість використання послуг перекладача.

Б.2.4. Консультанти зобов’язані зважати на можливість впливу своїх упереджень, стереотипних установок і вчинків на свої реакції та консультативні відносини загалом.

Б.3. Конфіденційність

Б.3.1. Конфіденційність — це засіб гарантування клієнту необхідної безпеки і збереження його таємниці, а також захист його автономії. З цієї причини будь-яке обмеження конфіденційності знижує ефективність консультування.

Б.3.2. Консультативний контракт повинен містити угоду про межі конфіденційності. Ця угода може бути переглянута й зміне-

¹ У цьому збірнику їх немає.

на лише в результаті обговорення між консультантом і клієнтом. Угоди щодо конфіденційності зберігають силу й після смерті клієнта, для винятку з останнього правила повинні бути юридичні або етичні підстави.

Б.3.3. Умови роботи.

Б.3.3.1. Консультанти повинні поінформувати клієнта про будь-які обмеження конфіденційності, що виникають у процесі консультативної роботи, наприклад, інформування лікаря або спільне обговорення випадку в консультативному центрі.

Б.3.3.2. Умови роботи можуть накладати додаткові обмеження на конфіденційність. Розглядаючи можливість роботи у певних умовах, консультанти повинні врахувати вплив таких обмежень на свою практику й вирішити, чи варто працювати за таких обставин.

Б.3.4. Надзвичайні обставини.

Б.3.4.1. У ході консультування можуть виникнути надзвичайні обставини. Узявши їх до уваги, консультанти можуть дійти висновку про існування загрози завдання шкоди клієнтові або іншим людям. У цій ситуації необхідно отримати згоду клієнта на зміну існуючої домовленості про конфіденційність, окрім випадків, коли є підстави вважати, що клієнт більше не бажає або не здатний відповідати за свої вчинки. Рішення про відхід від конфіденційності варто обговорити з клієнтом, спершу порадившись із супервізором, або у разі його відсутності — з досвідченим консультантом.

Б.3.4.2. Будь-яке розкриття конфіденційної інформації обмежується фактами, що стосуються справи. Інформація передається лише особам, здатним вплинути на надзвичайні обставини. Рішення цього етичного питання припускає досягнення балансу між діями в інтересах клієнта й відповідальністю перед суспільством.

Б.3.4.3. Консультанти мають різні погляди на причини відходу від конфіденційності. Такими причинами зазвичай вважають можливість суїциду та завдання клієнтом шкоди собі й іншим. Консультант повинен обґрунтувати власну позицію щодо цього питання й повідомити про це клієнта й супервізора.

Б.3.5. Правила конфіденційності.

Б.3.5.1. Інформація, що дає змогу ідентифікувати особистість клієнта, повинна зберігатися окремо від тих записів, які консультант робить після сесій.

Б.3.5.2. Передачу або знищення записів про клієнтів здійснюють з дотриманням спеціальних запобіжних заходів, особливо у разі втрати консультантом працездатності або його смерті.

Б.3.5.3. Необхідно гарантувати, що інформацію, здатну ідентифікувати особистість, не буде передано через ті чи інші конфіденційні відносини, що перетинаються.

Б.3.5.4. Використання матеріалу сесій для досліджень, доповідей або публікацій припустиме лише за згоди клієнта. До того ж інформація повинна бути змінена таким чином, щоб неможливо було ідентифікувати особистість клієнта.

Б.3.5.5. Будь-яке обговорення консультативної роботи має бути змістовним, а не тривіальним.

Б.3.5.6. Консультанти зобов'язані приділяти особливу увагу захисту інформації, що ідентифікує особистість клієнта, зокрема під час обговорення випадків під час супервізії.

Б.4. Контракти

Б.4.1. Реклама й публічні виступи.

Б.4.1.1. Членство в БАК не є кваліфікацією й не повинне використовуватися як таке. У рекламних оголошеннях, телефонних довідниках, на візитках, у листах тощо консультантам варто обмежуватися повідомленням про своє ім'я, кваліфікацію, адресу, номер телефону, час роботи, перелік пропонованих послуг та оплати. Про членство в БАК згадувати не варто.

Б.4.1.2. У разі повідомлення про членство в БАК у виступах, листах і листівках, звернених до громадськості й потенційних клієнтів, воно повинно супроводжуватися поясненням, що консультант або організація, якщо йдеться про таку, дотримується "Кодексу етики і практики" і його (її) діяльність підлягає процедурі розгляду скарг.

Б.4.1.3. Консультантам варто повідомляти про те, що вони мають акредитацію або реєстрацію.

Б.4.1.4. Будь-які рекламні чи публічні висловлювання повинні бути максимально точними.

Б.4.1.5. Консультанти мають уникати згадувань про організацію, в якій він працює, або ж повідомлення про неї не повинно носити рекламний характер, а бути лише інформативним.

Б.4.2. Інформація, що передує консультуванню.

Б.4.2.1. Будь-які письмові рекламні матеріали, а також усні виступи повинні точно відбивати пропонований вид послуг і відповідну інформацію про професійне навчання, кваліфікацію та досвід консультанта.

Б.4.2.2. Консультантам варто робити все можливе, щоб дотримуватися зобов'язань, про які повідомляється в інформації, що передує консультуванню.

Б.4.3. Укладання контракту з клієнтами.

Б.4.3.1. Консультанти несуть відповідальність за узгодження з клієнтами умов консультування, а саме доступності, ступеня конфіденційності, домовленостей щодо гонорару, скасованих сесій та інших важливих питань. Чітка угода, що передбачає повідомлення всіх умов та їх обговорення, має бути досягнута перш ніж клієнт візьме на себе зобов'язання щодо консультування.

Б.4.3.2. Консультанти повинні переконатися, що участь у консультуванні — це результат вільного вибору клієнта. Крім того, у ході консультативних відносин консультанти зобов'язані повідомити клієнтів про можливість перегляду їхнього рішення щодо консультування.

Б.4.3.3. За будь-яких умов консультанти повинні по можливості уникати зіткнення інтересів. Будь-які непорозуміння повинні обговорюватись із супервізором і коли це доречно — з клієнтом.

Б.4.3.4. Варто письмово фіксувати час зустрічей і повідомляти про це клієнта. Потрібно інформувати його про запис консультативних сесій. Якщо клієнт висловлює бажання довідатися про те, хто має доступ до цих записів і про умови їх зберігання, консультанти зобов'язані дати відповідь.

Б.4.3.5. Консультанти несуть відповідальність за свої дії, якщо клієнт висловлює будь-які незадоволення з приводу консультування.

Б.5. Межі

З клієнтами

Б.5.1. Консультанти несуть відповідальність за встановлення й дотримання певних меж у ході консультативних сесій. Варто недвозначно довести до відома клієнта, що консультування — це формальні й регульовані контрактом відносини.

Б.5.2. Консультант повинен виступати лише в одній професійній ролі; поєднання ролі консультанта й ролі супервізора або викладача неприпустиме.

З колишніми клієнтами

Б.5.3. Консультанти залишаються відповідальними за відносини з колишніми клієнтами й повинні виявляти обережність, підтримуючи з ними інші взаємини (дружба, бізнес, сексуальні стосунки, навчання, супервізія тощо). Будь-які зміни в характері відносин необхідно обговорити із супервізором. Приймаючи рішення про зміни в характері відносин з колишніми клієнтами, варто розглянути існуючі в ході консультування проблеми й динаміку влади, а також те, наскільки вони були опрацьовані.

Б.5.4. Консультанти, які працюють в організаціях, що забороняють сексуальні стосунки з усіма колишніми клієнтами, зобов'язані виконувати ці заборони.

Б.6. Компетентність

Б.6.1. Компетентність консультанта.

Б.6.1.1. Консультанти зобов'язані набути певного рівня компетентності до початку практичної діяльності, безперервно професійно зростати, мати регулярну й постійну супервізію.

Б.6.1.2. Консультанти мають активно стежити за власною компетентністю за допомогою супервізії й бути готовими прислухатись до будь-яких думок, висловлених їхніми клієнтами й колегами.

Б.6.1.3. Консультант зобов'язаний стежити за своєю діяльністю. Якщо вона порушена внаслідок дії алкоголю або чимось іншим, консультант не повинен працювати. У разі особистих або емоційних проблем, а також хвороби консультант повинен критично оцінити свій стан і чітко визначити той момент, коли він уже не може компетентно виконувати свою роботу.

Б.6.1.4. Компетентність передбачає здатність визначити ситуацію, коли правильніше буде направити клієнта до іншого фахівця.

Б.6.1.5. Консультанти несуть відповідальність за те, щоб їхні власні емоційні потреби не чинили надмірного впливу на взаємини з клієнтами.

Б.6.1.6. Коли консультант не впевнений, чи є та або інша ситуація або спосіб поведінки порушенням “Кодексу етики і практики”, йому варто проконсультуватися зі своїм супервізором або досвідченими консультантами.

Б.6.2. Безпека консультанта.

Б.6.2.1. Консультантам необхідно вжити всіх необхідних заходів гарантування своєї фізичної безпеки.

Б.6.3. Супервізія консультування.

Б.6.3.1. Супервізія — це конфіденційні відносини, засновані на формальній домовленості, що дають змогу консультантам на постійній основі обговорювати із супервізором свою роботу з клієнтами. Зазвичай супервізор є досвідченим консультантом, який добре знає й розуміє процес супервізії. Мета супервізії — розвивати ефективність взаємин консультанта й клієнта.

Б.6.3.2. Супервізор по можливості не повинен бути водночас і керівником консультанта. Якщо ж супервізор є також керівником, консультант повинен мати можливість регулярної супервізії з незалежним супервізором.

Б.6.3.3. Супервізія консультування повинна бути регулярною, послідовною й відповідати практикованому виду консультування. Обсяг супервізії має співвідноситися з обсягом консультативної роботи та професійним досвідом консультанта.

Б.6.4. Знання інших кодексів.

Консультант повинен також брати до уваги такі кодекси й процедури, прийняті на загальних зборах Британської Асоціації Консультування:

- *“Кодекс етики і практики застосування консультативних навичок” (1989)* стосується тих членів асоціації, які не вважають себе консультантами, однак використовують навички консультування як доповнення до своєї професійної ролі.
- *“Кодекс етики і практики супервізорів і консультантів” (1996)* стосується тих членів асоціації, які здійснюють супервізію, а також допомагають консультантам знайти супервізора.
- *“Кодекс етики і практики тренерів” (1997)* стосується тих членів асоціації, які навчають консультантів або допомагають знайти установу, яка здійснює це навчання.

У разі скарг на членів Британської асоціації консультування в зв'язку з порушеннями *“Кодексу етики і практики”* їх піддають *“Процедурі розгляду скарг” (1997)*¹.

¹ *“Кодекс етики й практики застосування консультативних навичок” (1989)*, *“Кодекс етики й практики супервізорів і консультантів” (1996)* і *“Процедура розгляду скарг” (1997)* відсутні у цьому виданні.

КОДЕКС ЕТИКИ І ПРАКТИКИ СУПЕРВІЗОРІВ (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ)¹

Британська Асоціація консультантів

1. Статус чинного Кодексу

1.1. Чинний Кодекс є версію Кодексу етики і практики супервізорів 1988 року, переглянутою з урахуванням досвіду членів БАК.

2. Вступ

2.1. Мета Кодексу — закріпити правила роботи супервізорів — членів БАК — та інформувати й захищати консультантів, які звернулися по супервізію. У чинному Кодексі терміни “супервізор” і “консультування” використовуються відповідно до визначення консультування в Кодексі етики і практики консультантів.

2.2. Усі члени Асоціації діють відповідно до чинних у сфері їхньої професійної діяльності Кодексів. У результаті вони мають у своєму розпорядженні загальне зведення рекомендацій, якими вони керуються у своїх зобов'язаннях перед консультантами, які проходять супервізію, їхніми клієнтами, своїми колегами, членами Асоціації та суспільством загалом.

Чинний Кодекс не може передбачити всіх ситуацій, що виникають на практиці, тому він має на меті дати основу для вирішення етичних питань і у такий спосіб сприяти поліпшенню практичної роботи. Супервізори й консультанти, які проходять супервізію, повинні вирішити, які розділи чинного Кодексу застосовні до конкретного випадку. Можливо, різні розділи суперечитимуть один одному й вимагатимуть вибору між вимогами, що містяться в них.

2.3. Супервізія є офіційною формою відносин, згідно з якою консультанти можуть регулярно обговорювати свою роботу з компетентним колегою-консультантом, який має досвід супервізії. Завданням супервізії є спільна робота з метою підвищення ефек-

¹ Див.: *Журнал психології и психоанализа*. — 2000. — № 4 / Пер. з англ. О. Сульчинської. — Ін-т практичної психології і психоаналізу, 2000; http://www.psychol.gas.ru/ipp_pfr/journal

тивності консультативної практики того, хто проходить супервізію.

2.4. Асоціація має процедуру розгляду скарг, яка може призвести до виключення члена з Асоціації у разі порушення ним Кодексу етики й практики.

3. Природа супервізії консультування

3.1. Консультанти, які проходять супервізію, отримують можливість регулярного обговорення й оцінки проведеної ними роботи. У ході супервізії повинні враховуватись умови практики консультантів. Супервізію призначено для того, щоб звертатися до потреб клієнта та з'ясувати ефективність терапевтичних втручань.

3.2. Супервізія може містити деякі елементи навчання або особистісного розвитку, при цьому варто розглядати доречність використання цих методів, оскільки вони не є основною метою супервізії.

3.3. Супервізія є процесом спільної роботи з метою закріплення етичних і професійних норм у практиці й підвищення креативності тих, хто проходить супервізію.

3.4. Важливо, щоб консультант і супервізор могли конструктивно працювати разом, оскільки супервізія містить як елементи підтримки, так і елементи провокації.

3.5. Існує кілька видів супервізії консультування (див. п. 5), що залежать від потреб того, хто проходить супервізію. Одночасно можуть використовуватися різні види супервізії. Чинний Кодекс може бути застосовний до всіх видів супервізії.

3.6. Частота проходження супервізії залежить від обсягу консультування, досвіду того, хто проходить супервізію, та умов його роботи.

4. Антидискримінаційна практика в супервізії консультування

4.1. Антидискримінаційна практика відбиває основні цінності консультування й супервізії, висловлені в чинному документі та у Кодексі етики і практики консультантів. Вона також бере до уваги соціальне оточення клієнта (див. п. В.2.7.3 Кодексу (1996)).

4.2. Супервізори повинні усвідомлювати свої упередження й стереотипи сприймання та приділяти особливу увагу тому, як це може вплинути на відносини в ході супервізії. Обговорення цього є частиною процесу супервізії.

4.3. Супервізори повинні вказувати консультантам на будь-який прояв упереджень і нетерпимості в їхній роботі з клієнтами для того, щоб якомога краще розуміти потреби клієнтів. Важливою метою супервізії є збільшення здатності клієнта з повагою ставитися до розходжень у системі цінностей. Супервізори несуть відповідальність за те, щоб у разі потреби кинути виклик консультантові, чия система переконань перешкоджає роботі з клієнтами.

4.4. Установки, упередження й нетерпимість можна розпізнавати, звернувши увагу на вживані вирази й на вибірковість наданого для супервізії матеріалу.

5. Види супервізії консультування

Існують різні види супервізії. Характерні риси деяких з них перелічені нижче. Іноді поєднують різні види супервізії.

5.1. *Один на один — супервізор і той, хто проходить супервізію.* Індивідуальна супервізія консультанта, який у цьому разі зазвичай менш досвідчений, ніж супервізор. Це найпоширеніший вид супервізії.

5.2. *Групова супервізія із супервізором (або кількома супервізорами).* Є кілька варіантів такого виду супервізії. В одному супервізор діє як лідер, порівну розподіляючи час між членами супервізорської групи й зосереджуючись на роботі з кожним консультантом по черзі. У другому варіанті ті, хто проходять супервізію, самі розподіляють час супервізії між собою, використовуючи супервізора як джерело професійних знань.

5.3. *Один на один — супервізія з рівним колегою.* Супервізія з двома учасниками, коли відбувається обмін ролями і кожен по черзі є супервізором для іншого. Зазвичай час для супервізії поділяється між ними порівну. Цей вид супервізії, взятий окремо, підходить не для всіх.

5.4. *Групова супервізія з рівними колегами.* Беруть участь троє або більше консультантів, які проводять супервізію один для одного. Зазвичай вони рівні за становищем і досвідом роботи. Цей вид супервізії, використаний самостійно, не підходить для початківців, які не мають досвіду роботи.

5.5. Спеціальні професійні вимоги до кожного виду супервізії докладно описані в Кодексі практики В.2.6.

6. Структура чинного Кодексу

6.1. Чинний Кодекс має два розділи. Розділ А Кодексу етики містить основні цінності супервізії та деякі головні принципи, що впливають з них. Розділ Б Кодексу практики трактує застосування цих принципів у супервізії.

А. Кодекс етики

А.1. Супервізія — це діяльність, яка не має на меті отримання вигоди. Її основні цінності — це відповідальність, неупередженість і повага. Супервізори повинні однаково піклуватися про етичність своєї роботи, незалежно від того, оплачується вона чи ні, й незалежно від того, який вид супервізії вони використовують.

А.2. Конфіденційність

Зміст супервізії суворо конфіденційний. Супервізори повинні чітко окреслити межі конфіденційності.

А.3. Безпека

Потрібно зробити все можливе для забезпечення безпеки консультантів, які проходять супервізію, та їхніх клієнтів у ході спільної роботи.

А.4. Ефективність

Супервізори повинні здійснювати необхідні заходи для забезпечення оптимального рівня практики консультантів, які проходять супервізію.

А.5. Контракти

Терміни й умови супервізії повинні бути визначені й зрозумілі тим, хто проходить супервізію, ще до початку роботи. Подальші зміни в цих умовах потрібно попередньо обговорити.

А.6. Компетентність

Супервізори повинні оцінювати власну компетентність, розвивати її та діяти в межах своєї професійної компетенції. Сюди входить також супервізія власної супервізорської роботи.

Б. Кодекс практики

Б.1. Питання відповідальності

Б.1.1. Супервізори відповідають за складання такого індивідуального контракту, який дасть змогу тим, хто проходить супервізію, якомога критичніше представити й проаналізувати свою роботу.

Б.1.2. У межах контракту супервізори зобов'язані допомагати консультантам, які проходять супервізію, не тільки критично осмислювати свою роботу, а й водночас визнавати свою клінічну відповідальність.

Б.1.3. Супервізори разом з консультантами, які проходять супервізію, зобов'язані використовувати час супервізії з найбільшою віддачею для консультанта й клієнта.

Б.1.4. Супервізори зобов'язані проводити й зберігати межі між супервізією та іншими професійними відносинами, наприклад, навчанням і керівництвом.

Б.1.5. Супервізори й консультанти, які проходять супервізію, повинні піклуватися про те, щоб жодні особисті або соціальні контакти між ними не впливали на ефективність супервізії.

Б.1.6. Супервізор не має права проводити одночасно супервізію та індивідуальне консультування з однією й тією ж особою.

Б.1.7. Супервізор не повинен мати з консультантом, який проходить у нього супервізію, фінансові, сексуальні, емоційні чи будь-які інші відносини.

Б.1.8. Супервізор зобов'язаний знати про будь-які інші відносини, що можуть існувати між консультантами, які проходять супервізію, та їхніми клієнтами, оскільки це може впливати на об'єктивність професійного судження консультанта.

Б.1.9. Супервізор зобов'язаний визнавати особисту цінність і гідність консультантів, які проходять супервізію, та їхніх клієнтів, з повагою ставитися до особливостей поведінки, зумовлених походженням, соціальним станом, расою, віком, переконаннями, сексуальною орієнтацією та фізичною недієздатністю. Робота супервізора передбачає усвідомлення будь-яких проявів дискримінації, що можуть виникнути між консультантом та його клієнтами або між супервізором і консультантом.

Б.1.10. Супервізор повинен забезпечити дотримання відповідних офіційних зобов'язань як своїх, так і консультанта — по відношенню один до одного, до організації, що проводить навчання (якщо така є), і до клієнтів.

Б.1.11. Супервізори зобов'язані вжити відповідних заходів у разі, якщо практика консультантів, які проходять супервізію, не узгоджується з Кодексами етики і практики консультантів, ухваленими БАК.

Б.1.12. Якщо здатність консультанта до роботи порушена через особисті або емоційні ускладнення, хворобу, вживання алкоголю чи наркотиків або з інших причин, супервізор зобов'язаний вказати на це консультантові й переконатися, що ним вжито необхідних заходів.

Б.1.13. Професійна діяльність супервізора не повинна підривати довіру суспільства ні до його роботи як супервізора, ні до роботи своїх колег-супервізорів.

Б.1.14. Якщо супервізор зауважує, що його колега-супервізор поводить себе не належним чином і йому не вдається подолати ситуацію, що склалася, шляхом обговорення з колегою його поведінки, необхідно подати скаргу, зберігаючи при цьому конфіденційність, передбачену процедурою розгляду скарг.

Б.1.15. Супервізор повинен задовольняти свої емоційні потреби поза роботою та незалежно від стосунків з тим, хто проходить супервізію.

Б.1.16. Супервізори зобов'язані проконсультуватися з власним супервізором, перш ніж погодитися на консультування тих, хто вже проходив у них супервізію, або на супервізію консультативної роботи колишніх клієнтів.

Б.2 Питання компетентності

Б.2.1. Усі перелічені види супервізії проводяться досвідченими практикуючими консультантами.

Б.2.2. Супервізори несуть відповідальність за продовження власного професійного розвитку.

Б.2.3. Супервізори зобов'язані самі проходити супервізію з метою вдосконалення своїх професійних здібностей і підвищення професіоналізму.

Б.2.4. Супервізори повинні усвідомлювати межі своєї компетентності і працювати в цих межах.

Б.2.5. Супервізори зобов'язані утримуватися від супервізії (тимчасово або постійно), якщо їхня робота порушується через особисті чи емоційні ускладнення, хворобу, під впливом алкоголю чи наркотиків або будь-які інші причини.

Б.2.6. Деякі види супервізії вимагають докладнішого розгляду, що і зроблено в цьому розділі.

Один на один — супервізор
і той, хто проходить супервізію

А

Групова супервізія з досвідченішим супервізором

A, B, D, E

Один на один, супервізія з рівним колегою

A, B, C, D, G, H

Групова супервізія рівних колег

A, B, C, D, F, G, H

A. Усі інші пункти цього Кодексу практики повинні бути також взяті до уваги.

B. Кожному консультантові, який проходить супервізію, необхідно приділити достатньо часу для супервізії його роботи.

C. Цей метод, узятий окремо, не підходить для тих, хто ще навчається консультуванню, нещодавно закінчив навчання, а також для консультантів без досвіду практичної роботи.

D. Варто подбати про створення сприятливої атмосфери для обговорення питань та обміну думками про роботу один одного в конструктивному й підтримуючому руслі.

E. Щоб створити необхідну атмосферу в групі, супервізори повинні мати як досвід консультування, так і досвід групової роботи.

F. Для підтримання групового процесу й забезпечення ефективної супервізії усі учасники повинні мати достатній досвід групової роботи.

G. Варто попередньо обумовити, хто буде проводити супервізію та яким чином вона проходитиме.

H. Важливо, щоб за процесом супервізії регулярно спостерігав та оцінював її якість незалежний консультант.

Б.3. Організація роботи

Б.3.1. *Контракт про супервізію консультування*

3.1.1. Якщо супервізори й консультанти-стажери працюють в одній організації, супервізор несе відповідальність за роз'яснення всіх договірних зобов'язань.

3.1.2. У разі потреби супервізори повинні надати тим, хто проходить супервізію, інформацію про свою освіту, філософську й теоретичну позицію, кваліфікацію та методи супервізії, які вони використовують.

3.1.3. Супервізори повинні створити належні умови для проведення супервізії, приділивши особливу увагу часу й частоті зустрічей, а також досягти згоди щодо ведення записів і дотримання певних стосунків.

3.1.4. Оплату та її збільшення обговорюють завчасно.

3.1.5. Супервізори й консультанти-стажери повинні обговорити свої очікування та вимоги один до одного, зокрема й форму оцінки роботи консультанта, який проходить супервізію. Обидві сторони повинні також регулярно оцінювати роботу один одного.

3.1.6. Супервізори зобов'язані обговорити свою позицію щодо надання рекомендацій та матеріальної винагороди за певну роботу, зроблену у вільний від супервізії час.

3.1.7. Перед укладанням формального контракту супервізори повинні з'ясувати, яке індивідуальне консультування проходить або пройшов консультант, який звернувся з проханням про супервізію. Це потрібно для того, щоб врахувати його можливий вплив на консультативну роботу.

3.1.8. Супервізор, який працює з консультантами, які проходять навчання, зобов'язаний повідомити про межі своєї відповідальності та обов'язки перед ними, організацією, а також щодо навчального курсу, зокрема й можливої формальної атестації консультантів-стажерів.

Б.3.2. Конфіденційність

3.2.1. Принцип конфіденційності передбачає, що супервізори не мають права розкривати інформацію стосовно консультантів, які проходять супервізію, та їхніх клієнтів, якщо на це не отримано згоду всіх сторін. Винятки з цього основного принципу перелічено в чинному Кодексі.

3.2.2. Під час укладання контракту потрібно отримати згоду на ознайомлення з інформацією тих, до кого супервізор звертається за підтримкою, супервізією або консультацією. На цьому етапі повинні бути обговорені межі конфіденційності, особливо тоді, коли супервізія надається консультанту-стажеру.

3.2.3. Супервізори повинні допомогти консультантам-стажерам подати їхню роботу таким чином, щоб захистити ідентичність клієнтів або одержати від них згоду на розкриття інформації, яка може порушити анонімність.

3.2.4. Супервізори не повинні розкривати конфіденційні відомості про консультантів, які проходять супервізію, або їхніх клієнтів нікому, за таким винятком:

- а) коли це чітко обумовлюється в контракті про супервізію консультування й відповідає Кодексам етики і практики БАК;

б) коли супервізор вважає це за необхідне, щоб не завдати серйозної емоційної або фізичної шкоди клієнтові, консультантові, який проходить супервізію, або іншим особам. При цьому варто погодити це з консультантом-стажером, крім випадків, коли є серйозні підстави для припущення, що останній більше не може нести відповідальності за свої дії. Рішення про розкриття конфіденційної інформації по можливості може прийматися тільки після консультації з іншим досвідченим супервізором.

3.2.5. Розкриття конфіденційної інформації, що стосується консультантів-стажерів, дозволяється в таких випадках:

- а) у разі потреби професійного відгуку про консультантів, які проходять супервізію, наприклад, для рекомендацій або атестації;
- б) під час дисциплінарних розслідувань з питань дотримання норм етики й практики.

3.2.6. Інформація про роботу стажерів може бути використана для публікації або виступу тільки з їх дозволу та з дотриманням анонімності.

3.2.7. Якщо у супервізора виникає необхідність проконсультуватися з колегами, обговорення повинно носити цілеспрямований і професійний характер.

Б.3.3. *Організація супервізії консультування*

3.3.1. Супервізорам варто заохочувати стажерів до вступу в професійні асоціації або організації, що мають Кодекс етики і практики і процедуру розгляду скарг. Це забезпечує додатковий захист супервізора, консультанта, який проходить супервізію, та клієнта у разі скарги.

3.3.2. Якщо в ході супервізії виявляється, що стажеру для продовження ефективної праці необхідно пройти індивідуальне консультування, супервізор повинен обговорити це питання зі своїм підопічним.

3.3.3. Супервізор зобов'язаний стежити за тим, щоб консультанти, які проходять у нього супервізію, регулярно самостійно оцінювали якість своєї роботи.

3.3.4. Супервізор має переконатися, що консультанти-стажери розуміють необхідність продовження професійного розвитку й участі в навчальних програмах.

3.3.5. Супервізор повинен переконатися, що консультанти, які проходять у нього супервізію, розуміють різницю між консультуванням, підзвітністю керівництву, супервізією та навчанням.

3.3.6. Якщо консультант-стажер працює в організації, супервізор повинен подбати про те, щоб були чітко визначені відповідальність і зобов'язання у відносинах консультант – клієнт, супервізор – консультант, супервізор – клієнт, організація – супервізор, організація – клієнт. Адже є відмінності між супервізією в управлінні та супервізією у консультуванні.

3.3.7. Варто прагнути до того, щоб одна й та сама людина не виступала одночасно в ролі керівника та супервізора одного консультанта-стажера. У разі, коли супервізор є також і керівником, консультант, який проходить супервізію, повинен мати можливість незалежної супервізії.

3.3.8. Якщо супервізор виявляє суперечність між зобов'язаннями перед консультантом-стажером і організацією-замовником, він повинен роз'яснити консультанту сутність цих зобов'язань.

3.3.9. Супервізори повинні чітко уявляти, як потрібно чинити тоді, коли робота консультантів, які проходять супервізію, незадовільна й обговорення цього в ході супервізії є недостатнім для подолання ситуації, що склалася.

3.3.10. Якщо розбіжності між супервізором і консультантом, який проходить супервізію, не можуть бути усунені в процесі обговорення, супервізорів варто проконсультуватися з колегами і в разі потреби рекомендувати консультанту перейти до іншого супервізора.

3.3.11. Супервізори повинні обговорити з консультантом-стажером необхідні заходи для задоволення запиту клієнта у разі незапланованого припинення консультативних відносин. Супервізор має чітко уявляти, як діяти в подібних випадках.

Політика рівних можливостей

Британська асоціація консультування забезпечує рівні можливості доступу й участі для всіх своїх членів у роботі всіх структур. БАК вважає за необхідне, щоб такі характеристики, як вік, колір шкіри, переконання, культура, фізична недієздатність, освіта, етнічна група, стать, поінформованість, знання, можливість пересування, гроші, національність, раса, релігія, сексуальна орієнтація, соціальне походження й статус не були перешкодою для

участі в будь-яких сферах діяльності Асоціації, зокрема таких, як послуги її членам, набір і робота з добровольцями, участь у встановленні й оцінці стандартів, а також у розгляді скарг. Це набуває особливої ваги у зв'язку з тим, що Британська асоціація консультування є “голосом консультування” у світі.

КОДЕКС ЕТИКИ І ПРАКТИКИ ТРЕНЕРІВ (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ)¹

1. Статус чинного Кодексу

1.1. Чинний кодекс є версією Кодексу 1996 року, переглянутою з урахуванням досвіду членів БАК.

Структура Кодексу

Чинний Кодекс містить чотири розділи:

- А. Кодекс етики для всіх тренерів.
- Б. Основний кодекс практики для всіх тренерів.
- В. Доповнення для тренерів, які навчають консультуванню.
- Г. Доповнення для тренерів, які допомагають виробити консультативні навички.

2. Вступ

2.1. Мета чинного Кодексу етики й практики — закріпити правила роботи тренерів — членів БАК та інформувати й захищати членів суспільства, які звернулися з приводу навчання консультуванню та набуття консультативних навичок, незалежно від рівня й тривалості програми навчання. Набуття навичок, пов'язаних з консультуванням, передбачає навчання супервізії, груповій роботі, оволодіння навичками міжособистісного спілкування й іншими темами, що стосуються теорії та практики консультування.

Розділи А і Б адресовані всім тренерам. Розділ В містить доповнення для тренерів, які навчають консультуванню, а розділ Г — доповнення для тренерів, які допомагають виробити консультативні навички.

2.2. Цей документ варто розглядати в сукупності з іншими Кодексами етики та практики БАК і процедурами акредитації в БАК.

2.3. Відносини між організацією-наймачем тренера й тими, хто проходить навчання (далі — слухачі), мають неабияке значення.

¹ Див.: *Журнал психології и психоанализа*. — 2000. — № 3 / Пер. з англ. О. Сильчинської. — Ін-т практичної психології і психоаналізу, 2000; <http://www.psychol.ras.ru>

Чинний Кодекс підтверджує принцип, відповідно до якого організації, що є засновниками БАК, підкоряються чинним правилам усіх кодексів БАК.

2.4. Етичні норми містять такі цінності, як цілісність, справедливість і повага. Основні цінності консультування й навчання знаходять вияв в антидискримінаційній практиці. Відповідно до чинного Кодексу, члени БАК визнають свою відповідальність як тренерів перед консультантами, які навчаються, їхніми клієнтами, перед колегами, Асоціацією та суспільством загалом.

2.5. У чинному Кодексі тренерами називаються ті, хто навчає консультуванню та допомагає оволодіти навичками консультування.

2.6. Тренери повинні розуміти відмінності між навчанням консультуванню й виробленням консультативних навичок. Вони зобов'язані ознайомити слухачів з ними й зробити все можливе, щоб останні навчалися за програмою, що відповідає їхнім запитам.

2.7. Методика навчання й методи оцінки та атестації повинні логічно узгоджуватися з теоретичною основою програми.

2.8. Навчання буде ефективнішим, коли працюватиме двоє або більше тренерів. Тому тренери й організація-замовник повинні по можливості це забезпечити.

2.9. Чисельність групи повинна відповідати цілям навчання й моделі роботи. Приймаючи рішення про кількість слухачів, необхідно враховувати цілі навчання, методи атестації й можливість приділяти увагу кожному з них. Якщо безпосередній зворотний зв'язок між тренером і слухачем є частиною навчання, максимальне рекомендоване співвідношення між тренерами та слухачами — 1:12.

А. Кодекс етики для тренерів

А.1. Цінності

Навчання та експлуатація несумісні. Навчання ґрунтується на таких цінностях, як цілісність, справедливість і повага. Тренери несуть однакову етичну відповідальність за свою роботу незалежно від того, платне навчання чи ні.

А.2. Антидискримінація

Тренери повинні усвідомлювати свої упередження й стереотипи, а також враховувати наявність упереджень і стереотипів у слухачів.

Вони повинні забезпечити дотримання принципу антидискримінації впродовж навчання.

А.3. Безпека

Тренери несуть відповідальність за безпеку тих, кого навчають, а також їхніх клієнтів упродовж навчання.

А.4. Компетенція

Тренери повинні оцінювати й удосконалювати свій професіоналізм і діяти в межах своєї професійної компетенції.

А.5. Конфіденційність

На початку навчання тренери повинні довести до відома слухачів межі конфіденційності в процесі навчання.

А.6. Контракт

Терміни та умови навчання повинні бути обумовлені ще до початку навчання. Наступні зміни потрібно попередньо узгоджувати зі слухачами.

А.7. Межі

Тренери мають встановити необхідні межі між собою й слухачами й дотримуватися їх, щоб їхні відносини були справді робочими й не мали нічого спільного з дружною та іншими особистими зв'язками.

Б. Основний кодекс практики для тренерів

Б.1. Обов'язки

Б.1.1. Тренери свідомо беруть на себе відповідальність навчати консультуванню й виробленню у слухачів консультативних навичок.

Б.1.2. Тренери зобов'язані дотримуватися всіх принципів чинного Кодексу етики і практики та всіх діючих Кодексів БАК і на початку навчання ознайомити з ними тих, кого навчатимуть.

Б.1.3. Тренери зобов'язані визнавати цінність і гідність своїх слухачів і ставитися з належною повагою до проявів, зумовлених їхнім походженням, соціальним станом, статтю, віком, сексуальною орієнтацією й фізичною недієздатністю. Тренери також повинні усвідомлювати свої упередження й стереотипи, особливо уважно стежачи за тим, як вони можуть позначитися на процесі навчання.

Б.1.4. Тренери мають сприяти саморозвитку й самоусвідомленню слухачів, вчити їх поєднувати особисті відкриття й практику.

Б.1.5. Тренери повинні ознайомити слухачів з відмінностями між навчанням, супервізією, терапією, консультуванням і використанням консультативних навичок.

Б.1.6. Тренери відповідальні за формування меж.

1.6.1. Під час навчання необхідно розмежовувати ролі слухача й клієнта. У разі виявлення хворобливих особистісних проблем слухача тренер має запропонувати йому продовжити поглиблену роботу з іншим консультантом поза контекстом навчання.

1.6.2. Той, хто консультує слухача під час навчання, не повинен мати жодного відношення до навчання, а також до процедури атестації.

1.6.3. Тренери зобов'язані стежити за тим, щоб особисті або соціальні контакти між ними та їхніми слухачами не впливали на ефективність навчання.

Б.1.7. Тренери не можуть навчати тих, хто водночас проходить у них консультування як клієнт. Особи, які пройшли навчання, не повинні ставати клієнтами, й колишнім клієнтам не дозволяється починати навчання доти, доки не пройде необхідний для рефлексії період й не буде проведено консультацію із супервізором.

Б.1.8. Тренери повинні задовольняти свої емоційні потреби поза навчальним процесом.

Б.1.9. Тренери не мають права експлуатувати учнів у фінансовому, сексуальному або будь-якому іншому сенсі. Вступати в сексуальні стосунки з тими, кого вони навчають, вважається неетичним.

Б.1.10. Тренери повинні подбати про умови, в яких, ймовірно, працюватимуть після закінчення навчання їхні слухачі (з урахуванням різних категорій клієнтів: багаті — бідні тощо).

Б.1.11. У разі потреби тренери мають підготувати слухачів до ефективної роботи в умовах, що склалися.

Б.1.12. Якщо частиною навчання є робота з клієнтами, тренери несуть відповідальність за забезпечення й організацію відповідної супервізії для тих, кого вони навчають.

Б.1.13. Запрошені або тренери-заступники беруть на себе відповідальність за будь-які минулі й теперішні, професійні й особисті відносини з кожним членом навчальної групи.

Б.1.14. Тренери повинні враховувати особистий життєвий досвід та індивідуальність своїх слухачів. Необхідно з повагою ставитися

до їхніх поглядів, позиції та уявлень і діяти відповідно до встановлених завдань навчання, показуючи слухачам гідний приклад.

Б.1.15. Тренери мають створювати всі умови для того, щоб слухачі могли обговорювати з ними будь-яку потребу в індивідуальному консультуванні та вплив, який воно справлятиме на їхню роботу як під час, так і після навчання.

Б.1.16. Поведінка тренерів у ході навчання жодною мірою не повинна підривати довіри суспільства до їхньої роботи, діяльності інших тренерів і БАК.

Б.2. Професіоналізм

Б.2.1. Тренерам рекомендується після закінчення власного навчання пройти щонайменше річну практику у відповідній галузі, а також постійно займатися своїм професійним самовдосконаленням.

Б.2.2. Тренери мають стежити за ходом своєї роботи й бути готовими звітуватися перед слухачами і колегами про свою роботу.

Б.2.3. Тренери повинні перевіряти і визначати межі своєї професійної компетенції за допомогою регулярної супервізії або консультацій.

Б.2.4. Тренери несуть відповідальність перед собою й слухачами за підтримку себе в робочій формі, відновлення фізичних і психічних сил і високу ефективність своєї роботи.

Б.3. Конфіденційність

Б.3.1. Тренери несуть відповідальність за укладання контракту про конфіденційність, у якому обумовлюється відповідальність як тренера, так і слухача.

Б.3.2. На початку навчання тренер повинен повідомити слухачів про всі можливі обставини, за яких домовленість про конфіденційність втрачає силу.

Б.3.3. Тренер не має права розкривати конфіденційну інформацію про слухача, який навчається або вже пройшов навчання, без його дозволу за винятком таких випадків:

- а) під час обговорення з тими, до кого тренер звертається по професійну підтримку або супервізію. (Таке обговорення зазвичай анонімне й супервізор дотримується правила конфіденційності.);
- б) щоб не завдати серйозної шкоди самому слухачеві або комусь іншому;
- в) коли закон вимагає розкриття конфіденційності;

- г) у ході добору, атестації, розгляду скарг і дисциплінарних процедур для запобігання або розслідування порушень слухачами етичних норм.

Якщо згоду на розкриття конфіденційної інформації не було отримано, тренер повинен заздалегідь попередити слухача про те, що він збирається розкрити конфіденційну інформацію.

Б.3.4. Докладна інформація про окремих слухачів, які навчаються або вже пройшли навчання, може бути використана в публікаціях чи виступах лише з їхнього дозволу та з дотриманням анонімності. Якщо під час навчання тренери наводять приклади зі своєї роботи, то вони повинні бути ілюстративними, короткими та анонімними.

Б.3.5. Якщо тренерові необхідно обговорити проблеми слухачів з колегами, то таке обговорення повинно носити професійний і цілеспрямований характер.

Б.3.6. Якщо тренер вважає, що його колега-тренер поводить себе не належним чином, і це не можна виправити, обговоривши з ним його поведінку, варто подати скаргу у відповідні інстанції або вдатися до процедури подачі скарг у БАК. У цій ситуації конфіденційна інформація може бути розкрита лише тією мірою, яка необхідна для розгляду скарги.

Б.4. Адміністративні питання навчання

Б.4.1. До початку навчання тренери повинні підготувати основні відомості для майбутніх слухачів у писемній формі або з використанням інших засобів комунікації. Ці відомості включають таке:

- а) інформацію про оплату навчання та інші витрати, що виникають у процесі навчання;
- б) інформацію про термін та час навчання;
- в) інформацію про вступні процедури, вимоги до вступників і про те, як приймається рішення про вступ;
- г) основну інформацію про зміст програми, її філософські й теоретичні основи, а також про методи навчання;
- д) інформацію про кваліфікацію тренерів;
- е) інформацію про супервізію та індивідуальне консультування, які слухачі повинні пройти під час навчання;
- є) інформацію про практику або стажування, які передбачаються в процесі навчання;
- ж) інформацію про атестацію, методи оцінки та їх наслідки.

Б.4.2. Тренери повинні з'ясувати, яким є навчання: добровільним чи примусовим, і в разі потреби звернути увагу замовника на те, що добровільне навчання є значно ефективнішим.

Б.4.3. Тренери мають створювати умови для регулярного зворотного зв'язку, щоб слухачі постійно самостійно оцінювали свою роботу, а також залучали до цього інших учасників групи.

Б.4.4. Тренери повинні чутливо реагувати на прояви нетерпимості з боку слухачів і спонукати їх до розвитку свідомості й поваги до систем цінностей різних людей.

Б.4.5. Тренери повинні надати можливість обговорювати й оцінювати отриманий під час навчання досвід індивідуально і/або в групах принаймні один раз упродовж навчання.

Б.4.6. Якщо тренери знайдуть суперечності між своїми зобов'язаннями стосовно слухачів і зобов'язаннями щодо організації-замовника, вони повинні роз'яснити їм тим, і іншим сутність цих суперечностей і спробувати їх вирішити.

Б.4.7. У разі, якщо розбіжність між тренером і слухачем або між тренерами неможливо усунути, тренер або його керівник повинні проконсультуватися з незалежним експертом.

В. Доповнення для тренерів, які навчають консультуванню

В.1. Тренери повинні подбати про те, щоб:

- а) практичний досвід консультування в реальних умовах по можливості був включений у програму навчання;
- б) консультативна практика учнів проходила в належних умовах і особлива увага приділялася конфіденційності, закритості й супервізії.

Г. Доповнення для тренерів, які допомагають слухачам набутти консультативні навички

Г.1. Тренери повинні переконатися, що слухачі усвідомили, в яких випадках і за яких умов вони використовуватимуть набуті консультативні навички.

Г.2. Тренерам потрібно переконатися, що слухачі розуміють, що використання отриманих консультативних навичок може призвести до суперечностей між різними зобов'язаннями. Можливі розбіжності повинні бути обговорені під час навчання та супервізії.

Політика рівних можливостей

Британська Асоціація консультування зобов'язується надати всім своїм членам рівні можливості вступу в кожен зі своїх підрозділів та участі в їх роботі. БАК з належною повагою ставиться до груп населення, які мають особливі характеристики, що приховано або явно могли б перешкодити їхньому вступу та повноправній участі в БАК. До таких характеристик можуть належати: вік, колір шкіри, переконання, культура, фізична недієздатність, освіта, етнічна група, стать, інформованість, знання, можливість пересування, гроші, національність, раса, релігія, сексуальна орієнтація, соціальне походження та положення.

БАК має на меті впроваджувати в життя це зобов'язання в усіх сферах своєї діяльності, сюди входять послуги членам, питання відповідальності наймачів, набір добровольців і робота з ними, встановлення умов роботи, атестація, перевірка й оцінка виконання правил і робота зі скаргами. Це набуває особливої важливості з огляду на те, що БАК виступає як "голос консультування" у світі.

БАК забезпечує й заохочує проведення політики рівних можливостей усіма її членами.

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПСИХОЛОГА (ІСПАНІЯ, 1987)¹

Загальні принципи

Пункт 5. Діяльність психолога спрямована на досягнення таких гуманістичних і соціальних цілей, як добробут, здоров'я, висока якість життя, повний розвиток індивідів і груп у різних сферах індивідуального та соціального життя. Оскільки психолог не є єдиним професіоналом, чия діяльність спрямовано на досягнення цих цілей, обмін і співпраця з представниками інших професій бажані, а у деяких випадках необхідні без будь-яких упереджень щодо компетенції та знань кожного з них.

Пункт 6. У своїй діяльності психологи керуються принципами, загальними для всіх професійних етик: повага до особистості, захист людських прав, почуття відповідальності, чесність і щирість щодо клієнта, обачність у застосуванні різних методів і процедур, професійна компетентність, чіткість у досягненні мети впливу і його наукової основи.

Пункт 7. Психологи не повинні брати участі або сприяти розробці методів, спрямованих проти свободи людини та її фізичної або психологічної недоторканності. Безпосередня розробка або сприяння в здійсненні катувань або знущань, крім того, що вважається злочином, є найтяжчим порушенням професійної етики психологів. Вони не повинні брати участь ні як дослідники, ні як помічники у катуваннях або будь-яких інших жорстоких, негуманних чи принизливих діях, хто б не був їхнім об'єктом, які б обвинувачення чи підозри проти цієї особи не висувалися та яка б інформація не могла бути отримана таким шляхом в умовах військового конфлікту, громадянської війни, революції, терористичних акцій або будь-яких інших обставин, що могли б бути вилучені як виправдання таких дій.

Пункт 8. Усі психологи повинні щонайменше інформувати свої професійні об'єднання про порушення прав людини, зну-

¹ Див.: *Вопросы психологии*. — 1990. — № 5. — С. 158–161.

щання, жорстокість, негуманні або принизливі умови утримання, хто б не був їх жертвою, і про будь-який випадок, що став їм відомий у їхній професійній практиці.

Пункт 9. Психологи повинні поважати релігійні та моральні переконання своїх клієнтів і враховувати їх у професійній діяльності.

Пункт 10. Надаючи допомогу, психологи повинні з повагою ставитися до всіх людей, незалежно від походження, віку, расової та соціальної приналежності, статі, віросповідання, ідеології, національності тощо.

Пункт 11. Психологи не повинні використовувати владу або переваги щодо клієнта, які дає їхня професія, для отримання прибутку або привілеїв як для себе, так і для третіх осіб.

Пункт 12. Психологи мають бути надзвичайно обережні, стримані й критичні щодо концепцій і висновків, викладених письмово в документах, з огляду на можливість їх сприймання як неважливих і таких, що принижують гідність людини, наприклад, нормальний — аномальний, адаптований — неадаптований, інтелегентний — розумово відсталий.

Пункт 13. Психологи не повинні застосовувати маніпулятивних процедур, щоб домогтися звертання до них певних клієнтів, або намагатися стати монополістами у своїй галузі. Психологам, які працюють у громадських організаціях, не можна використовувати цю перевагу для збільшення власної приватної практики.

Пункт 14. Професійний психолог не повинен допускати використання свого імені або підпису особами, які не мають належної кваліфікації та підготовки, для незаконного застосування психологічних методів. Психологи зобов'язані повідомляти про всі випадки зазіхання на чужі права, які стали їм відомі. Неefективні й обманні дії не припустимо прикривати кваліфікацією психолога.

Пункт 15. У разі, коли особисті інтереси клієнта суперечать інтересам установи, психолог повинен намагатися виконувати свої обов'язки з максимальною неупередженістю. Звернення по допомогу в цю установу передбачає врахування інтересів клієнта, повагу та уважне ставлення до нього з боку психолога, який за певних умов може виступати як його захисник щодо адміністрації установи.

Про професійну компетенцію та відносини з іншими професіоналами

Пункт 16. Права й обов'язки професійного психолога ґрунтуються на принципі професійної незалежності та автономії, незважаючи на службове становище у певній організації.

Пункт 17. Професійний статус психолога ґрунтується на його здібностях і кваліфікації, необхідних для виконання його обов'язків. Психолог повинен бути професійно підготовленим і мати спеціалізацію у застосуванні методів, інструментарію та процедур, які використовуються у певній сфері. Важливим для нього є постійна підтримка на сучасному рівні своїх професійних знань і умінь.

Пункт 18. Психолог не повинен застосовувати методи й процедури, які не пройшли достатньої апробації в межах сучасних наукових знань, без упередження щодо існуючого розмаїття теорій і шкіл. У разі використання психологічних методик, які ще не отримали наукової оцінки, клієнти повинні бути поінформовані про це заздалегідь.

Пункт 19. Усі психологічні дані — як результати обстеження, так і відомості про втручання та лікування — мають бути доступні лише професійним психологам, обов'язком яких є нерозголошення їх серед некомпетентних осіб. Психологи повинні подбати про відповідне зберігання документації.

Пункт 20. Коли інтереси психологічного обстеження або втручання вимагають тісної співпраці з професіоналами з інших галузей, психологи повинні забезпечувати відповідну взаємодію, аби вона була спрямована на благо як фахівця-психолога, так і його клієнта.

Пункт 21. Психологічні методи не повинні переплутуватись (як у застосуванні, так і в поданні громадськості) з методами, далекими від наукових основ психології.

Пункт 22. Не відмовляючись від наукової критики там, де вона необхідна, психологи не повинні дискредитувати колег або представників інших професій, які використовують ті самі або інші наукові методи, і мають виявляти повагу до тих шкіл і напрямів, які є науково та професійно компетентними.

Пункт 23. Робота психолога ґрунтується на праві й обов'язку виявляти повагу (і користуватися цим) до інших професіоналів, особливо в тих галузях знань, які межують з психологією.

Про втручання

Пункт 24. Психологи повинні відмовитися від психологічного втручання (інтервенції), якщо вони впевнені, що їхню допомогу буде використано на шкоду або проти законних інтересів індивідів, груп, організацій або громад.

Пункт 25. Здійснюючи втручання щодо індивідів, груп, організацій або громад, психолог зобов'язаний надати їм необхідну інформацію про основні проблеми, поставлені цілі й методи, які використовуються. У разі, якщо особи є неповнолітніми або юридично недеєздатними, про це повинні бути поінформовані батьки або опікуни. За будь-яких умов варто уникати маніпулювання людьми, спонукати їх до особистісного розвитку та самостійності.

Пункт 26. Психолог має прагнути до завершення психологічного втручання, неприпустимим є продовження роботи шляхом приховування інформації чи обману як у разі досягнення поставленої мети, так і у разі неможливості отримати позитивний результат після застосування доступних методів і засобів упродовж достатнього проміжку часу. В останньому випадку індивіду, групі, організації або громаді мають запропонувати психолога або представника інших галузей знань, який може продовжити втручання.

Пункт 27. У жодному разі свобода клієнта, як щодо припинення психологічного втручання, так і щодо консультування в іншого психолога або іншого фахівця, не повинна бути обмежена. Варто заохочувати здатність клієнта приймати рішення на основі достатньої інформації. Психолог може відмовитися продовжувати свою роботу, якщо одночасно втручання здійснює інший професіонал.

Пункт 28. Психологи не повинні користуватися владою, яку надає їм статус, вимагаючи особливих умов роботи або платні, що перевершує загальноприйняту.

Пункт 29. Психолог не повинен дозволяти втягувати себе в професійно непевну ситуацію, де його роль або функції можуть виявитися недоречними або неоднозначними.

Пункт 30. Психологи не повинні втручатися в дії, розпочаті іншими фахівцями.

Пункт 31. У разі, коли послуги психолога потрібні для рекламної або комерційної кампанії, він повинен співпрацювати з метою забезпечення правдивості інформації та охорони інтересів індивідів.

Пункт 32. Психологи мають поводитися так, щоб не викликати у клієнтів необґрунтованих очікувань, яких вони згодом не зможуть виправдати.

Про дослідницькі роботи та освіту

Пункт 33. Усі психологи, в якій би галузі психології вони не працювали, мають прагнути сприяти прогресу науки загалом і психології зокрема, здійснюючи дослідження на основі наукових підходів, передаючи свої знання іншим професіоналам і студентам.

Пункт 34. У процесі досліджень психологи повинні категорично відмовлятися від дій, що можуть завдати невинної шкоди досліджуваним. Учасники будь-якої дослідницької програми повинні висловити свою однозначну згоду на проведення експериментів, якщо в програмі беруть участь неповнолітні або юридично недієздатні особи, таку згоду необхідно отримати від батьків або опікунів.

Пункт 35. Якщо психологічне дослідження завдає тимчасової шкоди або дискомфорту, як, наприклад, електричний шок або сенсорна депривація, дослідник зобов'язаний передусім упевнитися в тому, що всі учасники психологічних досліджень діють добровільно, без стороннього тиску. До участі в експерименті не повинна бути допущена жодна особа, доки дослідник не переконається в тому, що про цю шкоду досліджуваним було повідомлено заздалегідь і вони дали на це свою згоду. Навіть у разі згоди досліджуваній будь-якої миті може прийняти рішення припинити участь у програмі.

Пункт 36. Якщо умови експерименту вимагають дезінформації або обману досліджуваних, психолог зобов'язаний переконатися в тому, що це не принесе учасникам досліджуваної тривалої шкоди, і за будь-яких умов експериментальний характер і необхідність дезінформації повинні бути розкриті після закінчення експериментальної програми.

Пункт 37. Головними у здійсненні психологічних досліджень у нормальній ситуації — як експериментальних, так і діагностичних — повинна бути повага до гідності індивіда, його вірувань, скромності та цнотливості під час дослідження сексуальної поведінки, а також у разі обстеження людей похилого віку, хворих, ув'язнених, тобто осіб, які мають не тільки певні соціальні обмеження, а й переживають серйозну людську драму.

Пункт 38. У експериментах з тваринами страждання, шкода або дискомфорт, які не є вкрай необхідними для досягнення поставленої дослідницької мети і виправданими з погляду науки й інтересів людини, повинні бути виключені або зведені до мінімуму. Під час хірургічних операцій на тварині мають застосовуватися знеболювання й здійснюватися необхідні заходи для запобігання ускладнень. Персонал, який безпосередньо займається дослідницькою роботою з тваринами, повинен при їх утриманні, взаємодії з ними або евтаназії керуватися міжнародними стандартами.

ЕТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ЦЕНТРУ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ (ІСРР, 1978)

*Якщо ви хочете навести лад у країні,
спершу наведіть лад у провінції.
Якщо ви хочете навести лад у провінції,
ви повинні навести лад у містах.
Перш ніж навести лад у містах,
ви повинні навести лад у родині.
Якщо ви хочете навести лад у родинях,
ви повинні спершу навести лад у своїй родині.
Якщо ви хочете навести лад у своїй родині,
ви повинні навести лад у самому собі.
(Східна мудрість)*

Метод позитивної психотерапії належить до гуманістичних, транскультурних, психодинамічних психотерапевтичних методів. Цей конфлікт-центрований і орієнтований на здібності особистості метод було розроблено доктором медицини Носсратом Пезешкіаном у 1968 році.

1. Метод ґрунтується на дев'яти тезах, трьох вимірах і п'яти ступенях та на новому позитивному розумінні людини як доброї від природи й наділеної чотирма здібностями: фізичною, ментальною, соціальною та духовною.
2. Позитивна психотерапія вважає, що людське існування — це єдність тіла, розуму, емоцій і духу. Метою терапевтичного процесу є допомога пацієнтові в розвитку усвідомлених ним здібностей і гармонізації його повсякденного життя.
3. Хвороби й розлади розглядаються в новому позитивному світлі. За допомогою історій, анекдотів і прикладів з інших культур пацієнт у процесі свого зцілення надихається на нову, активнішу роль. Терапевт підтримує його під час лікування.
4. За допомогою терапевта пацієнт стає консультантом для власної родини й оточуючих. Психотерапевт з повагою

ставиться до особистих цінностей пацієнта впродовж терапевтичного впливу.

5. Елементи інших психотерапевтичних методик використовуються в позитивній психотерапії настільки, наскільки це узгоджується з лікуванням пацієнта, а також для того, щоб надати можливість спільної дії різних методів (міждисциплінарний підхід).
6. Головне призначення позитивної психотерапії — це турбота про фізичне, психічне, соціальне й духовне здоров'я людей, родин і груп.
7. Позитивна психотерапія має справу з первинними людськими здібностями: вона зрозуміла людям усіх країн і соціальних прошарків, завдяки чому ефективно долає транскультурні відмінності.
8. Міжнародний центр позитивної психотерапії і його європейські підрозділи забезпечують послугами й програмами навчання всіх людей незалежно від раси, кольору шкіри, релігії, походження, статі чи національності.

Психотерапевт несе професійну відповідальність за:

- сприяння розвитку теорії, методології та практики позитивної психотерапії та застосування її з транскультурного і міждисциплінарного погляду;
- підготовку та перепідготовку фахівців;
- розвиток свідомості уявлення про те, що “людина — безцінна і є джерелом усіх чеснот”;
- сприяння взаєморозумінню й терпимості між різними культурами;
- розробку програм вирішення сімейних проблем.

Психотерапевт зобов'язаний:

- отримати професійну освіту;
- пройти курс особистої терапії;
- професійно вдосконалюватися;
- контролювати якість своєї роботи за допомогою супервізії.

Дослідження навчальних програм у позитивній психотерапії показало, що якість терапевтичних відносин залежить від таких чинників, як:

- підтримка у вирішенні конфлікту;

- розуміння та ясність;
- оптимізм у пошуку й сприянні результативності психотерапії.

Від психотерапевта вимагається:

- терпляче слухати, співчувати й пропонувати різні підходи, забезпечувати умови підтримки, щирості, прийняття, транскультурного й позитивного обміну поглядами;
- ставити точні запитання, визначати зміст, хронологію, динаміку й можливість вирішення конфлікту, визначати психогенез, соматогенез, соціогенез і давати пацієнтові повне розуміння ситуації, що ґрунтується на систематизованому першому інтерв'ю та структурі терапії;
- супроводжувати пацієнта на шляху до самопомоги (шлях до самопомоги — це віра в здібності пацієнта та знання способу їх розвитку);
- фокусувати увагу на конфліктах шляхом консультацій та усвідомлювати відповідальність за наслідки змін. Практикувати чесність, відкритість, терпіння та ввічливість під час вирішення конфліктів;
- передбачати майбутнє пацієнта після вирішення конфлікту й закінчення курсу терапії: використовувати надію як ліки не лише для подолання внутрішніх проблем пацієнта, а й поліпшення взаємин у родині та соціальному оточенні;
- обмінюватися з колегами й терапевтичними інститутами результатами досліджень терапевтичного впливу та результатами фахової освіти з позитивної психотерапії в різних країнах;
- дотримуватися й усвідомлювати сутність терапевтичних відносин.

Зазначені етичні рекомендації призначено для організацій, які є членами ІСРП. Вони застосовні до психотерапевтів, тренерів, студентів, супервізорів і професіоналів, які працюють у межах позитивної психотерапії в усьому світі.

ПРОЕКТ ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ З ОСОБЛИВИХ ПИТАНЬ ВСЕСВІТНЬОЇ ПСИХІАТРИЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ¹

Етика у психіатрії

Стрімкий розвиток медицини, поява нових технологій, розширення можливостей впливу на людське життя, цілісність організму й особистості зумовили розробку медичними співтовариствами нових етичних принципів і правил поведінки, що відповідають на цей виклик часу. Постійний Етичний комітет Всесвітньої психіатричної асоціації (ВПА) останніми роками також активізував свою діяльність, приділяючи велику увагу розробці Етичного кодексу для психіатрів. Ці зусилля знаходять гарячий відгук у національних психіатричних товариств. Опитування 1996 р. показало, що 60 % товариств — членів ВПА мають свій Етичний кодекс, ще 5 % перебувають на стадії підготовки *Етичного кодексу для психіатрів*, а 35 % національних психіатричних товариств дотримуються *Кодексу лікарської етики*, прийнятого медичними спілками своїх країн. У 1996 р. на Х Конгресі ВПА було ухвалено Мадридську декларацію, що намітила етичні орієнтири в нових ситуаціях, які стали актуальними з часу прийняття Гавайської декларації в 1977 р. Мадридська декларація — це найважливіший підсумок діяльності Етичного комітету ВПА за останні шість років. Її було підготовлено завдяки спільній роботі Етичного комітету, Ради і Виконкому, а також спілок — членів ВПА. Мадридська декларація містить етичні принципи, якими повинні керуватися товариства — члени ВПА, рекомендації щодо поведінки психіатрів, ставлення до евтаназії, катування, страт, зміни статі й трансплантації органів.

Відповідно до опитування товариств — членів ВПА, проведеного Генеральним секретарем ВПА професором Меззичем у 1997 р., 86 товариств-членів (що становить 78,9 % загальної кількості членів) схвалили Мадридську декларацію, вісім товариств (7,3 %) не схва-

¹ <http://www.otrok.ru/medbook/listmed/aethic.htm> / Уклад. і перекл. Л. Н. Виноградова.

лили й 15 (13,8 %) не відповіли на поставлене запитання. До 1998 р. Мадридську декларацію було перекладено на 15 мов і вона продовжує привертати до себе увагу психіатрів усього світу.

Після Всесвітнього конгресу 1996 р. Етичний комітет ВПА розпочав розробку нових етичних рекомендацій з огляду на побажання національних психіатричних товариств і Виконкому Всесвітньої психіатричної асоціації. Так, були підготовлені проекти етичних рекомендацій щодо психотерапії, генетичних досліджень, етнічної дискримінації, регульованої психіатричної допомоги, відносин з фармакоіндустрією та із засобами масової інформації. Після обговорення цих проектів із членами Виконкому й товариствами — членами ВПА етичні рекомендації з питань генетичних досліджень і генетичного консультування психічно хворих людей, етнічної дискримінації та відносин психіатрів із засобами масової інформації було подано на обговорення Генеральної асамблеї ВПА на XI Всесвітньому конгресі з психіатрії в Гамбурзі в серпні 1999 р. Ці етичні принципи було схвалено Генеральною асамблеєю й відповідно рекомендовано національним психіатричним товариствам. Роботу над етичними рекомендаціями з приводу відносин з фармакоіндустрією, регульованої психіатричної допомоги та психотерапії вирішено продовжити. Пропонуємо всім брати участь у процесі обговорення, оскільки це відповідає нашим спільним інтересам.

Тим часом Етичний комітет ВПА продовжує готувати проекти нових етичних рекомендацій щодо особливих проблем, які ставить саме життя. Наприклад, виконком ВПА запропонував Комітету звернутися до питання зловживання психіатрією третьою стороною (наприклад, те, як психіатр може бути використаний системою регульованої медичної допомоги, маючи на увазі якість і справедливість послуг). Це питання, ймовірно, стане першим на порядку денному наступного засідання Етичного комітету.

Етичний комітет Всесвітньої психіатричної асоціації прагне працювати в тісній взаємодії з національними психіатричними асоціаціями й постійно ініціює видання нових ґрунтовних публікацій з проблем етики. У травні 1999 р. під час проведення щорічного з'їзду Американської психіатричної асоціації у Вашингтоні Етичний комітет ВПА разом з Етичним комітетом АПА організував президентський форум, на якому обговорювалися найак-

туальніші етичні проблеми сучасної психіатрії. Симпозіум з етики було організовано на XI Всесвітньому конгресі в Гамбурзі. Рукопис праці “Етика, культура і психіатрія” за редакцією А. Окаши (голова Етичного комітету ВПА), Дж. Арболеда-Флореза (член Етичного комітету) і Н. Сарторіуса (екс-президент ВПА) було надруковано видавництвом American Psychiatric Press. Авторами статей у праці є представники дванадцяти різних культур: арабської, європейської, латиноамериканської, західно-середземноморської, скандинавської, американської (США), індійської, африканської, китайської, німецької та канадської. Професор Ахмед Окаша і доктор Дж. Арболеда-Флорез готують до друку парцю “Історія етичних питань у ВПА”.

Проаналізувавши результати опитування товариств-членів, проведеного в 1998 р., Етичний комітет сформулював такі пропозиції щодо етичних стандартів, прийнятих ВПА.

1. Ухвалити Мадридську декларацію й заснувати національні етичні комітети (сьогодні постійні етичні комітети існують лише в 63 товариствах-членах, що становить 57,8 % усіх членів ВПА).
2. Регулярно проводити опитування товариств-членів з етичних питань і обговорювати одержану інформацію.
3. Розширювати діяльність, яка відповідає високим етичним стандартам, за допомогою програм ВПА.
4. Поширювати більше інформації й перекладів етичних рекомендацій в особливих ситуаціях, вводити етичні стандарти відповідно до розвитку нових медичних технологій і прогресу медицини.
5. Прагнути до співпраці з міжнародними організаціями й урядами окремих країн з етичних питань.
6. Продовжувати розгляд особливих ситуацій і питань, пов'язаних з культурою.
7. Роз'яснювати етичні стандарти, ухвалені ВПА, будувати свою діяльність на їх основі.

Проект етичних принципів ВПА з особливих питань

(обговорення триває)

Взаємодія з фармакоіндустрією

У 1996 р. Генеральна асамблея ВПА ухвалила спеціальну заяву про взаємодію з фармакоіндустрією та іншими спонсорами. Ця за-

ява стосується ВПА як організації, однак кожному психіатру потрібно знати таке.

Фармакоіндустрія може використовувати психіатра для просування своїх інтересів, залучаючи до участі в рекламних кампаніях, оплачуючи транспортні витрати з участі в різних наукових або інших зустрічах, здійснюючи підтримку розвитку сфери психіатричних послуг, PR-кампаній лікарень та інших служб психіатричної допомоги тощо. Приймаючи з будь-яких професійних або особистих мотивів підтримку з боку фармакоіндустрії, психіатр у жодному разі не повинен відмовлятися від виконання свого основного обов'язку піклуватися про благополуччя пацієнтів. Це є засадовим принципом, яким варто керуватися в усіх перелічених випадках взаємодії психіатра з фармацевтичною промисловістю.

Під час проведення клінічних дослідів необхідно враховувати таке:

1. Психіатри повинні забезпечувати розуміння пацієнтами всіх аспектів, що стосуються досліджень лікарських препаратів, і давати свою згоду на основі повної інформованості. Недостатній рівень освіти або життєвого досвіду пацієнта не може служити виправданням для невиконання цієї вимоги. Вплив фірм на план досліджень, проведення досліджень, що не мають наукової цінності, необхідність дотримання конфіденційності, обмеження на публікацію результатів, передбачені контрактом, можуть позначитися на свободі наукових досліджень і передачі наукової інформації.
2. У разі проведення на пацієнтах випробувань лікарських препаратів варто враховувати наукову цінність проекту та його відповідність етичним нормам.

Регульована психіатрична допомога

Якщо регульована психіатрична допомога не є компонентом загальної політики охорони здоров'я, заснованої на рівності прав і загальної доступності медичних послуг, вона стає перешкодою на шляху використання пацієнтами певних можливостей лікування. Через розмаїття та складність хвороб, а також душевну хворобу в межах приватної системи страхування психіатричні пацієнти можуть зазнавати дискримінації. При цьому лікування душевної хвороби може проходити за гірших умов страхування,

ніж лікування інших розладів. У психіатрії лікуючі лікарі передусім повинні дбати про благополуччя своїх пацієнтів, а не про гонорари. Відповідно до резолюції ООН 46119, названої “Принципи захисту осіб із душевними захворюваннями і поліпшення психіатричної допомоги” психіатри повинні розуміти, що деякі установки в галузі психічного здоров’я та системи лікування є дискримінаційними щодо душевнохворого. Вони не повинні застосовувати підходи, що виправдовують нерівність грошової допомоги та інших виплат різним групам хворих, і відмовлятися від роботи в умовах дискримінації будь-якої групи пацієнтів. Співпраця психіатра з психіатричною службою, що ігнорує існуючі рекомендації щодо стандартів якості лікування й дотримання етичних принципів під час лікування душевних розладів, є неетичною.

Етика психотерапії

З етичного погляду неприпустимо застосовувати лікувальні процедури, щодо яких не існує спеціальних показань і доказів їх ефективності та безпеки. Це загальне правило стосується й психотерапії. Психотерапія є важливим способом лікування душевних захворювань як компонент будь-якого медичного втручання, а також як специфічний вид терапії деяких розладів. Принаймні в останньому випадку необхідна спеціальна підготовка в галузі практичних навичок, установок і володіння психотерапевтичними техніками.

Ефективність і безпека психотерапії повинна оцінюватися так само, як і ефективність та безпека будь-якого іншого лікування в медицині, тобто повинні існувати критерії показань, ефективності, безпеки й контролю якості. З огляду на складність та інтимність психотерапевтичної роботи необхідно розглянути цілий спектр оцінок результатів психотерапії, зокрема позитивний вплив лікування на здоров’я людини.

На застосування психотерапії повинна бути отримана інформована згода, особливо тоді, коли пацієнт розуміє вигоду й можливий ризик лікування. Інформування пацієнта повинно бути частиною початкової стадії процесу терапії. Щоразу, коли є медичні показання для комбінування психо- і фармакотерапії, варто пояснити це пацієнту й запропонувати йому таке лікування. Не можна обмежуватися лише психотерапією, коли для лікування пацієнта необхідна й фармакотерапія.

Необхідно поважати конфіденційність. Пацієнти, які проходять курс психотерапії, мають право знати про можливості розкриття інформації, отриманої під час психотерапії, третім сторонам, наприклад, з метою дослідження, страхування або родинної терапії.

Психотерапію можуть використовувати лише ті психіатри, які пройшли спеціальне навчання щодо застосування психотерапевтичних технік. Необхідно розуміти небезпеку порушення меж у відносинах з пацієнтами з метою одержання особистої, сексуальної, фінансової, академічної або професійної вигоди.

Взаємодія психіатрів із засобами масової інформації

ЗМІ відіграють найважливішу роль у формуванні суспільної думки. У своїх контактах із ЗМІ психіатри повинні представляти психічно хворих таким чином, щоб не зашкодити їхній гідності, не допустити втручання в особисте життя й зменшити дискримінацію. Важлива роль психіатрів полягає в захисті людей, які страждають від психічних розладів. Оскільки ставлення суспільства до психіатрії й психіатрів відбивається на пацієнтах, психіатри повинні гідно представляти психіатрію як професію у своїх контактах із ЗМІ. Психіатри не повинні робити заяв у ЗМІ щодо передбачуваної психічної патології будь-кого. Представляючи ЗМІ результати наукових досліджень, психіатрам варто забезпечити наукову коректність інформації, що повідомляється, й бути уважними до можливого впливу їхніх заяв на сприймання суспільством психічних хвороб і благополуччя людей з психічними розладами.

Психіатри й дискримінація на етнічному та культурному ґрунті

Дискримінація психіатрами осіб з психічними розладами на основі їхньої етнічної належності або культури як безпосередня, так і за участю третьої сторони, є неетичною. Психіатри не повинні брати участь або підтримувати ні прямо, ні опосередковано жодних дій, пов'язаних з етнічними чистками.

Психіатри, генетичні дослідження й консультування

Кількість досліджень генетичних основ психічних розладів швидко зростає, у них бере участь усе більше людей, які страждають душевними розладами. Психіатри, залучені до генетичних досліджень і консультування, повинні враховувати, що використання генетичної інформації не обмежене індивідом, від якого

вона отримана, й розкриття цієї інформації може мати негативну чи руйнівну дію на родину й спільноту, до якої належить ця людина. Психіатри повинні гарантувати таке:

- люди й родини, які беруть участь у генетичних дослідженнях, мають робити це за згодою, яку було отримано на основі повної інформації;
- будь-яка генетична інформація, яка є в розпорядженні психіатрів, має бути надійно захищеною від несанкціонованого доступу, неправильного тлумачення та зловживань;
- у процесі спілкування з пацієнтами та їхніми родинами потрібно пояснювати, що нинішні генетичні знання є неповними й можуть бути скоректовані наступними відкриттями.

Психіатри можуть направляти людей в установи для генетико-діагностичних досліджень лише тоді, коли ці установи мають якісні й надійні процедури для проведення дослідження, адекватні й легкодоступні засоби для генетичного консультування. Генетичне консультування щодо планування родини або переривання вагітності повинно здійснюватися з урахуванням системи цінностей пацієнта; необхідно допомогти пацієнтам прийняти те рішення, яке вони самі вважають найкращим, надавши їм достатню медичну й психіатричну інформацію.

ІНТЕРНЕТ-АДРЕСИ¹

1. American Academy of Forensic Psychology: Specialty Guidelines
Американська академія судової психології: принципи <http://www.abfp.com/careers.asp>
2. American Academy of Psychiatry & Law: Ethical Guidelines for the Practice of Forensic Psychiatry
Американська академія психіатрії та закону: етичні принципи для робітників судової психіатрії <http://www.aapl.org/ethics.htm>
3. American Association for Marriage and Family Therapy: Code of Ethics
Американська асоціація шлюбної та сімейної терапії: етичний кодекс <http://www.aamft.org/resources/LRMPlan/Ethics/ethicscode2001.htm>
4. American Association of Christian Counselors: Code of Ethics
Американська асоціація Християнських консультантів: етичний кодекс <http://www.aacc.net/code.html>
5. American Association of Pastoral Counselors: Code of Ethics
Американська асоціація Пасторських консультантів: етичний кодекс <http://www.aapc.org/ethics.htm>
6. American Association of Sex Educators, Counselors and Therapists: Code of Ethics
Американська асоціація викладачів, консультантів і терапевтів у сфері сексуальних стосунків: етичний кодекс <http://www.aasect.org/codeofethics.cfm>

¹ Назви багатьох організацій не мають аналогів в Україні, тому будь-які зауваження з приводу адекватності їх перекладу прошу надсилати за електронними адресами v-klumchuk@yandex.ru або muzyka@zu.edu.ua.

7. American Board of Examiners in Clinical Social Work: Code of Ethics
Американське управління екзаменаторів у сфері клінічної соціальної роботи: етичний кодекс
http://www.abecsw.org/code_ethics.shtml
8. American College Personnel Association: Statement of Ethical Principles and Standards
Американська асоціація робітників коледжів: етичні принципи та стандарти
<http://www.acpa.nche.edu/pubs/prncstan.htm>
9. American Counseling Association: Code Ethics and Standards of Practice
Американська асоціація консультантів: етичний кодекс та стандарти практики
http://www.counseling.org/resources/of_ethics.htm
10. American Group Therapy Association: Guidelines for Ethics
Американська асоціація групової терапії: принципи етики
<http://www.groupsinc.org/group/ethicalguide.html>
11. American Medical Association: Principles of Medical Ethics
Американська медична асоціація: принципи медичної етики
<http://www.ama-assn.org/ama/pub/category/2512.html>
12. American Psychiatric Association: The Principles of Medical Ethics With Annotations Especially Applicable to Psychiatry
Американська психіатрична асоціація: принципи медичної етики з додатками відносно психіатрії
http://www.psych.org/apa_members/medicalethics2001_42001.cfm
13. American Psychoanalytic Association: Principles and Standards of Ethics for Psychoanalysts
Американська психіатрична асоціація: принципи і етичні норми для психоаналітиків
<http://www.apsa.org/ethics901.htm>
14. American Psychological Association: Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct
Американська психологічна асоціація: етичні принципи психологів та кодекс поведінки (1992)
<http://www.apa.org/ethics/code1992.html>
15. American Psychological Association: *code2002.html*
<http://www.apa.org/ethics/code2002.html>

Ethical Principles of Psychologists
and Code of Conduct [effective
June 1, 2003]

*Американська психологічна асоціація:
етичні принципи психологів та кодекс
поведінки (2003)*

16. American Psychological Association: [http://www.apa.org/practice/
childcustody.html](http://www.apa.org/practice/childcustody.html)
Guidelines for Child Custody Evaluations
in Divorce Proceedings
*Американська психологічна асоціація:
принципи призначення опікунства
в процесах розлучення*
17. American Psychological Association: <http://www.apa.org/science/anguide.html>
Guidelines for Ethical Conduct
in the Care and Use of Animals
*Американська психологічна асоціація:
принципи етичної поведінки
при утриманні та використанні тварин*
18. American Psychological Association: [http://www.apa.org/practice/dementia.
html](http://www.apa.org/practice/dementia.html)
Guidelines for the Evaluation of Dementia
and Age-Related Cognitive Decline
*Американська психологічна асоціація:
принципи оцінки розумових відхилень
та когнітивних змін, пов'язаних з віком*
19. American Psychological Association: [http://www.apa.org/practice/
hildprotection.html](http://www.apa.org/practice/hildprotection.html)
Guidelines for Psychological Evaluations
in Child Protection Matters
*Американська психологічна асоціація:
принципи психологічних оцінок
в питаннях захисту дітей*
20. American Psychological Association: [http://www.apa.org/pi/lgbc/guidelines.
html](http://www.apa.org/pi/lgbc/guidelines.html)
Guidelines for Psychotherapy with
Lesbian, Gay, & Bisexual Clients
*Американська психологічна асоціація:
принципи психотерапії з геями,
лесбійками та бісексуалами*
21. American Psychological Association: [http://www.apa.org/pi/pii/professional.
html](http://www.apa.org/pi/pii/professional.html)
Professional, Ethical, and Legal Issues
Concerning Interpersonal Violence,
Maltreatment, and Related Trauma
*Американська психологічна асоціація:
професійні, етичні та законодавчі*

положення стосовно насилля, поганого ставлення та травм

22. American Psychological Association: Record Keeping Guidelines
Американська психологічна асоціація: принципи збереження записів
<http://www.apa.org/practice/recordkeeping.html>
23. American Psychological Association: Report from APA Working Group on Assisted Suicide and End-of-Life Decisions
Американська психологічна асоціація: доповідь робочої групи АПА відносно суїциду та суїцидальних рішень
<http://www.apa.org/pi/aseol/section3.html>
24. American Psychological Association: Resolution on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation
Американська психологічна асоціація: рішення про відповідність терапевтичних впливів сексуальним орієнтаціям
<http://www.apa.org/pi/sexual.html>
25. American Psychological Association: Rights and Responsibilities of Test Takers: Guidelines and Expectations
Американська психологічна асоціація: права і обов'язки психологів-діагностів: принципи та очікування
<http://www.apa.org/science/trr.html>
26. American Psychological Association: Statement on Services by Telephone, Teleconferencing, & Internet
Американська психологічна асоціація: положення про обслуговування по телефону, телеконференції та Інтернет
<http://www.apa.org/ethics/stmnt01.html>
27. American Society of Clinical Hypnosis: Code of Ethics
Американське товариство клінічного гіпнозу: етичний кодекс
<http://www.asch.net/usefulinfo.htm>
28. Association for Assessment in Counseling: Multicultural Assessment Standards
Асоціація для оцінювання в консультуванні: міжкультурні оціночні стандарти
http://aac.ncat.edu/documents/mcult_stds.htm
29. Association for the Treatment of Sexual Abusers: Professional Code of Ethics
<http://www.atsa.com/pubCOE.html>

*Асоціація для постраждалих
від сексуального насилля: професійний
кодекс етики*

30. Association of Marital & Family Therapy: <http://www.amftrb.org/ethics.htm>
Model Code of Ethics for Marriage
& Family Therapists
*Асоціація шлюбної та сімейної терапії:
зразковий кодекс етики для шлюбних
та сімейних терапевтів*
31. Association of State & Provincial [http://www.asppb.org/pubs/
Psychology Boards: Supervision Guidelines](http://www.asppb.org/pubs/SupervisionGuidelines.asp) *SupervisionGuidelines.asp*
*Асоціація штатних та місцевих
психологічних управлінь: принципи
супервізії*
32. Australian Association of Social Workers: [http://www.aasw.asn.au/servicing/index.
Code of Ethics](http://www.aasw.asn.au/servicing/index.php) *php*
*Австралійська асоціація соціальних
працівників: етичний кодекс*
33. Australian Psychological Society: Code [http://www.psychsociety.com.au/
of Ethics](http://www.psychsociety.com.au/members/default.asp) *members/default.asp*
*Австралійське психологічне товариство:
етичний кодекс*
34. British Columbia Association of Clinical <http://www.bc-counsellors.org/gdlines.htm>
Counselors: Code of Ethical Conduct
*Асоціація клінічних консультантів
Британської Колумбії: кодекс етичної
поведінки*
35. British Psychological Society: Code [http://www.bps.org.uk/docdownload/
of Conduct, Ethical Principles](http://www.bps.org.uk/docdownload/docdownload3.cfm?category_ID=17&document_ID=132) *docdownload3.cfm?category_ID=17
&document_ID=132*
& Guidelines
*Британське психологічне товариство:
кодекс поведінки, етичні принципи*
36. California Association of Marriage [http://www.camft.org/CamftBenefits/
and Family Therapists: Ethical Standards](http://www.camft.org/CamftBenefits/whaticamft_ethnic1.html) *whaticamft_ethnic1.html*
*Каліфорнійська асоціація шлюбних
та сімейних терапевтів: етичні
стандарти*
37. Canadian Academy of Psychologists [http://www.capda.ca/
in Disability Assessment: Practice](http://www.capda.ca/mainstandardsofpractice.htm) *mainstandardsofpractice.htm*
Standards for the Psychological
Assessment of Disability & Impairment
*Канадська академія психологів у сфері
оцінки неієдатності: практичні
стандарти для психологів, що оцінюють
неієдатність та збитки*

38. Canadian Psychological Association: [http://www.cpa.ca/documents/pubs2.Canadian Code of Ethics for Psychologists.html](http://www.cpa.ca/documents/pubs2.Canadian%20Code%20of%20Ethics%20for%20Psychologists.html)
Канадська психологічна асоціація: Канадський етичний кодекс психологів
39. Canadian Traumatic Stress Network: <http://www.ctsn-rcst.ca/ethics.html>
 Ethical Principles
Канадська сітка травматичних стресів: етичні принципи
40. Christian Association for Psychological Studies: Ethical Guidelines <http://www.caps.net/join.htm#ethics>
Християнська асоціація психологічних знань: етичні принципи
41. Clinical Social Work Federation: Code of Ethics <http://www.cswf.org/ethframe.htm>
Федерація клінічної соціальної роботи: етичний кодекс
42. Commission on Rehabilitation Counselor Certification: Code of Professional Ethics <http://www.crcrcertification.com/code.html>
Комісія сертифікації перепідготовки консультантів: кодекс професійної етики
43. European Association for Body-Psychotherapy: Ethical Guidelines & Code http://www.eabp.org/ethical_code.htm
Європейська асоціація тілесної терапії: етичні принципи та кодекс
44. Feminist Therapy Institute: Code of Ethics <http://www.feministtherapyinstitute.org/ethics.htm>
Феміністський Інституту терапії: етичний кодекс
45. International Society of Mental Health Online: Suggested Principles for the Online Provision of Mental Health Services <http://www.ismho.org/suggestions.html>
Міжнародне товариство душевного здоров'я on-line: пропонувані принципи забезпечення душевного здоров'я on-line
46. Irish Association for Counseling & Therapy: Code of Ethics & Practice <http://www.irish-counselling.ie/infosheets/sheet7.html>
Ірландська асоціація консультування і терапії: кодекс етики та практики
47. Joint Committee on Testing Practices: Code of Fair Testing Practices in Education <http://ericae.net/code.htm>

*Об'єднаний комітет перевірки методів:
кодекс перевірки методів у освіті*

48. Mental Health Patient's Bill of Rights
Біль про права душевно хворих <http://www.apa.org/pubinfo/rights/rights.html>
49. National Academies of Practice: Ethical Guidelines for Professional Care and Services in a Managed Health Care Environment
Національна академія практики: етичні принципи професійного догляду і турботи в управлінні охорони здоров'я <http://views.vcu.edu/nap/ethics.htm>
50. National Academy of Neuropsychology: Use of Neuropsychology Test Technicians
Національна академія нейропсихології: використання нейропсихологічних тестових технік <http://nanonline.org/paio/technicians.shtml>
51. National Association of School Psychologists: Professional Conduct Manual—Principles for Professional Ethics
Національна асоціація шкільних психологів: принципи етики <http://www.nasponline.org/certification/standards.html>
52. National Association of Social Workers: Code of Ethics
Національна асоціація соціальних працівників: етичний кодекс <http://www.socialworkers.org/pubs/code/default.asp>
53. National Board for Certified Counselors: Code of Ethics
Національне управління сертифікації консультантів: етичний кодекс <http://www.nbcc.org/ethics/NBCCethics.htm>
54. National Career Development Association: Ethical Standards
Національна асоціація кар'єрного росту: етичні стандарти <http://ncda.org/about/poles.html>
55. National Council for Hypnotherapy: Code of Ethics & Conduct
Національна рада з гіпнотерапії: кодекс етики та поведінки <http://www.hypnotherapists.org.uk/standards/ethics.htm>
56. Spiritual Directors International: Guidelines for Ethical Conduct
Міжнародне духовне управління: принципи етичної поведінки <http://www.sdiworld.org/html/guidelines.html>

57. Dr. Carolyn Payton's statement about the APA ethics code
Стаття доктора Каролін Пейтон відносно етичного кодексу АПА <http://www.kspope.com/payton/index.php>
58. National study of the ethical dilemmas encountered by APA members
Національне дослідження етичних дилем, з якими стикалися члени АПА <http://www.kspope.com/ethics/ethics2.php>
59. National study of the ethical beliefs & behaviors of psychologists as therapists
Національне дослідження етичних переконань та поведінки психологів-терапевтів <http://www.kspope.com/ethics/research4.php>
60. National study of the ethical beliefs & behaviors of psychologists as professors
Національне дослідження етичних переконань та поведінки психологів-викладачів <http://www.kspope.com/ethics/research6.php>
61. Psychology laws and licensing boards
Психологічні закони та управління ліцензування <http://www.kspope.com/licensing/index.php>

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Деонтология* и ее связь с психологией и педагогикой // Л. В. Ясман, В. Н. Данюков. Основы детской психопатологии: Учеб.-метод. пособие для психологических факультетов педагогических вузов. — М.: Олимп; ИНФРА-М, 1999. — С. 6–9
2. *Етика* взаємин учителя з учнівським колективом // В. О. Білоусова. Етика взаємин у шкільному колективі. — К.: Знання, 1984. — С. 24–31.
3. *Етичний кодекс психолога* // Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. — К.: Либідь, 1999. — С. 504–509.
4. Закон Российской Федерации “О психиатрической помощи и гарантиях прав граждан при ее оказании” // Т. В. Зозуля. Основы социальной и клинической психиатрии. — М.: Изд. центр “Академия”, 2001. — С. 203–205.
5. *Исследования* в области социальной психологии и этика // Э. Пайнс, К. Маслач. Практикум по социальной психологии. — СПб.: Питер, 2000. — С. 19–60.
6. *Исторический обзор* этико-педагогических идей // И. И. Чернокозов. Профессиональная этика учителя. — К.: Рад. шк., 1988. — С. 3–35.
7. *Как следует* обращаться с участниками эксперимента и как быть честным по отношению к науке // Д. Мартин. Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. — С. 116–173.
8. *Квалифицированный* психолог в сравнении с неквалифицированным // А. Е. Айви, М. Б. Айви, Л. Саймек-Даунинг. Психологическое консультирование и психотерапия. Методы, теории и техники: практическое руководство. — М.: 2000. — С. 32.
9. *Кодекс* профессиональной этики учителя // И. И. Чернокозов. Профессиональная этика учителя. — К.: Рад. шк., 1988. — С. 3–35.

10. *Медицинская деонтология* // Н. Д. Лакосина, Г. К. Ушаков. *Медицинская психология*. — М.: Медицина, 1984. — С. 71–91.
11. *Педагогічна етика про взаємини вчителя з керівниками школи* // В. М. Чернокозова, І. І. Чернокозов. *Етика вчителя: педагогічна етика*. — К.: Рад. шк., 1969. — С. 207–219.
12. *Педагогічний такт* // В. М. Чернокозова, І. І. Чернокозов. *Етика вчителя: педагогічна етика*. — К.: Рад. шк., 1969. — С. 67–81.
13. *Правовое обеспечение психиатрической помощи* // Т. В. Зозуля. *Основы социальной и клинической психиатрии*. — М.: Изд. центр “Академия”, 2001. — С. 197–199.
14. *Професійно-етическіе* принципи в психодіагностиці // А. Г. Шмелев. *Основы психодиагностики: Учеб. пособие для студ. педвузов*. — М.; Ростов н/Д: Феникс, 1996. — С. 90–104.
15. *Соціальні* и етическіе аспекти психологіческої діагностики. Етический кодекс психолога-діагноста // *Психологіческа діагностика: Учеб. пособие / Под ред. К. М. Гуревича*. — М.: УРАО, 1997.
16. *Соціальні* и етическіе аспекти тестирования // А. Анастази. *Психологіческое тестирование*. — М.: Педагогика, 1982. — Кн. 1. — С. 50–65.
17. *Терапевтическіе* дилеммы // М. Канн. *Между психотерапевтом и клиентом новые взаимоотношения*. — СПб.: Б. С. К., 1997. — С. 118–129.
18. *Етика* // С. Миллер. *Психология развития: методы исследования*. — СПб.: Питер, 2002. — С. 189–208.
19. *Етика* и ответственность // А. Е. Айви, М. Б. Айви, Л. Саймек-Даунинг. *Психологіческое консультирование и психотерапия. Методы, теории и техники: практическое руководство*. — М., 2000. — С. 26–28.
20. *Етика* експериментального дослідження // Р. Л. Солсо, Х. Х. Джонсон, М. К. Бил. *Експериментальна психологія: практичний курс*. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — С. 183–202.
21. *Етико-деонтологіческіе* аспекти психотерапевтическої допомоги // Б. Д. Карвасарский. *Психотерапия*. — М.: Медицина, 1985. — С. 269–277.

22. *Этические* вопросы исследования // Н. Ньюкомб. Развитие личности ребенка. — СПб.: Питер, 2002. — С. 44–47.
23. *Этические* и правовые дилеммы в консультационной деятельности // В. Уоллес, Д. Холл. Психологическая консультация. — СПб.: Питер, 2003. — С. 415–454.
24. *Этические* и правовые основы профессиональной деятельности психолога // О. А. Шаграева, А. Д. Кошелева, В. И. Перегуда, Г. Г. Филиппова. Детский практический психолог: Программы и методические материалы. — М.: Изд. центр “Академия”, 2001. — С. 222–243.
25. *Этические* и социальные аспекты тестирования // А. Анастази, С. Урбина. Психологическое тестирование. — СПб.: Питер, 2003. — С. 583–601.
26. *Этические* нормы психодиагностики // Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. Словарь-справочник по психодиагностике. — СПб.: Питер, 2000. — С. 390–391.
27. *Этические* принципы в психологическом консультировании // Р. Кочюнас. Основы психологического консультирования. — М.: Академ. проект, 1999. — 240 с.
28. *Этические* принципы и правила работы психолога // Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. — СПб.: Питер, 2002. — С. 545–552.
29. *Этические* принципы проведения исследований на человеке // В. Н. Дружинин. Экспериментальная психология. — СПб.: Питер, 2000. — С. 298–300.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Загальне поняття про деонтологію	3
Професійна таємниця	4
Помилки в роботі психолога	5
Функції етики у психології	5
Інструменти етичного аналізу	6
Етика в конфліктних галузях психології	7
ЕТИЧНІ НОРМИ ТА КОДЕКСИ	9
Етичний кодекс психолога (Україна)	9
Етичні принципи й правила роботи практичного психолога (Росія)	17
Загальні положення проекту закону про психотерапію (Росія)	20
Кодекс етики і практики консультантів (Великобританія)	28
Кодекс етики і практики супервізорів (Великобританія)	39
Кодекс етики і практики тренерів (Великобританія)	50
Етичні стандарти психолога (Іспанія, 1987)	58
Етичні рекомендації Міжнародного центру позитивної психотерапії (ICPP, 1978)	64
Проект етичних принципів з особливих питань Всесвітньої психіатричної асоціації	67
ІНТЕРНЕТ-АДРЕСИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	82

The proposed reading-book of psychological deontology represents the first reader of this type. It contains ethical codes of Ukraine, Russia, Great Britain, and Spain. In addition, it has a brief introduction to psychological deontology setting forth explanations of the basic concepts, problems and main aspects of functioning of the ethical rules in psychology.

The book is intended for students of higher education institutions studying such disciplines as “Medical Psychology” and “Practical Psychology,” practicing psychologists, research psychologists and all who have an interest in psychology.

Навчальне видання

Укладач

Климчук Віталій Олександрович

**ПСИХОЛОГІЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ:
ЕТИЧНІ КОДЕКСИ**

Хрестоматія

Educational Publication

Compiler

Klymchuk, Vitaliy O.

**PSYCHOLOGICAL DEONTOLOGY:
ETHICAL CODES**

Reading-Book

Редактор *Н. П. Підлужна*

Коректор *Т. К. Валицька*

Комп'ютерне верстання *Т. Г. Замура*

Оформлення обкладинки *Д. А. Бутейко*

Підп. до друку 10.01.05. Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 5,02. Обл.-вид. арк. 4,8. Тираж 1000 пр.

Видавець і виготовлювач тиражу

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фромегівська, 2, МАУП

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 8 від 23.02.2000*